

HELSINGIN YLIOPISTO
HELSINGFORS UNIVERSITET
UNIVERSITY OF HELSINKI

Taloudellisen, sosiaalisen ja kulttuurisen pääoman vaikutukset yhden vanhemman perheessä kasvaneen elämään sekä koulu- tuspolkuun

Helsingin yliopisto
Kasvatustieteiden maisteriohjelma
Pro gradu -tutkielma 36 op
Yleinen ja aikuiskasvatustiede
Kesäkuu 2019
Petriina Perkiömäki

Ohjaaja: Janne Varjo

Tiedekunta - Fakultet – Faculty Kasvatustieteellinen tiedekunta		
Tekijä - Författare – Author Petriina Perkiömäki		
Työn nimi - Arbetets titel Taloudellisen, sosiaalisen ja kulttuurisen pääoman vaikutukset yhden vanhemman perheessä kasvaneen elämään sekä koulutuspolkuun		
Title The effects of economical, social and cultural capital to the life and school path of one growing in a one parent's family		
Oppiaine - Läroämne – Subject Yleinen ja aikuiskasvatustiede		
Työn laji/ Ohjaaja - Arbetets art/Handledare - Level/Instructor Pro gradu -tutkielma / Janne Varjo	Aika - Datum - Month and year 6/2019	Sivumäärä - Sidoantal - Number of pages 68 s + 2 liites.
Tiivistelmä - Referat – Abstract <p>Tämän tutkimuksen tavoitteena oli selvittää, mitkä tekijät ovat vaikuttaneet siihen, että matalasti koulutautuneiden yhden vanhemman perheiden äitien lapset ovat koulutautuneet korkeasti sekä miten perhemuoto on vaikuttanut yleisesti tutkimukseen osallistuneiden elämäntulkkuun. Tutkimukset ovat osoittaneet, että äidin koulutustaustalla on suuri vaikutus lapsen koulutuspolun muodostumiseen. Tämän tutkimuksen lähtökohta oli kuitenkin päinvastainen. Perheen taloudellinen, sosiaalinen ja kulttuurinen pääoma määrittävät yksilön ja perheen käytössä olevat resurssit. Perheen koulutuksellinen kulttuuri ja siihen liittyvät arvot siirtyvät vanhemmalta lapselle. Perheen resurssien ollessa vähäiset, myös eri tekijät perheen ulkopuolelta vaikuttavat lapsen elämään ja koulutautumiseen. Tutkimuksen teoreettisena pohjana toimii Pierre Bourdieun kenttäteoria. Ilmiötä selitetään lisäksi koulutuksen periytyvyyden ja sosiaalisen liikkuvuuden avulla.</p> <p>Tutkimus toteutettiin haastattelemalla kuutta 24–47-vuotiasta henkilöä, jotka olivat kasvaneet lapsuutensa yksinhuoltajaäidin kanssa ja he ovat koulutautuneet korkeasti vastoin heidän äitinsä koulutustaustaa. Haastattelut toteutettiin teemahaastatteluilla. Aineisto litterointiin ja analysoitiin Pierre Bourdieun pääomien mukaisesti teemoittelemalla.</p> <p>Analyysissä muodostui alateemoja taloudellisen, sosiaalisen sekä kulttuurisen pääoman alapuolelle. Taloudelliset haasteet yhden vanhemman perheessä olivat yleisiä. Perheet koettiin tiiviiksi ja perheen ulkopuoliset sosiaaliset suhteet sekä yhteisöt tärkeiksi. Koulutuksellisten resurssien puutteen myötä koettiin eroa suhteessa vanhempiin muun muassa koulutukseen liittyvässä kiinnostuksessa. Koulutautuessa vastoin vanhempien koulutustaustaa osoittautuivat oma luonne ja päämäärät, kannustavat ihmiset perheen ulkopuolelta sekä hyvä koulumestys merkittäviksi tekijöiksi korkeakoulutautumiselle.</p>		
Avainsanat – Nyckelord Yksinhuoltajuus, kulttuurinen pääoma, sosiaalinen pääoma, taloudellinen pääoma, sosiaalinen liikkuvuus, koulutuksen periytyvyys		
Keywords Sole custody, economical capital, social capital, cultural capital, social mobility, inheritance of education		
Säilytyspaikka - Förvaringsställe - Where deposited Helsingin yliopiston kirjasto – Helda / E-thesis (opinnäytteet)		
Muita tietoja - Övriga uppgifter - Additional information		

Tiedekunta - Fakultet – Faculty Educational Sciences		
Tekijä - Författare – Author Petriina Perkiömäki		
Työn nimi - Arbetets titel Taloudellisen, sosiaalisen ja kulttuurisen pääoman vaikutukset yhden vanhemman perheessä kasvaneen elämään sekä koulutuspolkuun		
Title The effects of economical, social and cultural capital to the life and school path of one growing in a one parent's family		
Oppiaine - Läroämne – Subject Educational sciences (general and adult education)		
Työn laji/ Ohjaaja - Arbetets art/Handledare - Level/Instructor Master's Thesis / Janne Varjo	Aika - Datum - Month and year 6/2019	Sivumäärä - Sidoantal - Number of pages 68 pp. + 2 appendices
Tiivistelmä - Referat – Abstract <p>The goal of this study was to find out which factors have had influenced to the children with higher educated than their single parent mothers and how the family form has effected to their course of life. Studies have shown that the mother's educational background has significant effect on how the child's education path is formed. However, the starting point of this study was the opposite. The family's economical, social and cultural capital will determine the resources available to the individual and the family. The educational culture in the family and the associated values transfer from parent to child. When the family's resources are scarce other factors outside the family will also have an affect to child's life and educational path. Pierre Bourdieu's field theory is the theoretical basis for this study. The phenomenon was also explained by the inheritance of education and social mobility.</p> <p>The survey was carried out by interviewing six 24-47-year old individuals who had grown up with a single mother in their childhood and had been educated against their mother's educational background. Interviews were conducted with theme interviews. The material was transcribed and analysed by theme analysis.</p> <p>The analysis focused on sub-themes of economical, social and cultural capital. Financial challenges in one parent's family were common. Families were considered to be close and social relationships outside the family and communities were important. Due to the lack if educational resources, interviewees were more interested in educating themselves than their parents. When educated against their parents educational background one's own nature and goals, encouraging people outside family and a good success in school were proved to be important factors in pursuing for higher education.</p>		
Avainsanat – Nyckelord Yksinhuoltajuus, kulttuurinen pääoma, sosiaalinen pääoma, taloudellinen pääoma, sosiaalinen liikkuvuus, koulutuksen periytyvyys		
Keywords Sole custody, economical capital, social capital, cultural capital, social mobility, inheritance of education		
Säilytyspaikka - Förvaringsställe - Where deposited Helsinki University Library – Helda / E-thesis (theses)		
Muita tietoja - Övriga uppgifter - Additional information		

Sisällys

1	JOHDANTO.....	1
2	YKSIHUOLTAJUUS SUOMESSA	3
2.1	Yksihuoltajuus lukuina	3
2.2	Yksihuoltajuuden vaiheet Suomessa	4
2.3	Yksihuoltajuus ilmiönä	6
3	KOULUTUKSEN PERIITYVYYS JA SOSIAALINEN LIIKKUVUUS SUOMALAISESSA YHTEISKUNNASSA.....	9
3.1	Suomalainen koulutusjärjestelmä ja koulutuksen periytyvyys	9
3.1.1	Perheen vaikutus kouluttautumiseen.....	11
3.2	Sosiaalinen liikkuvuus suhteessa äidin koulutustaustaan.....	13
4	PÄÄOMAT JA NIIDEN VAIKUTUS ELÄMÄÄN SEKÄ KOULUTUSVALINTOIHIN.....	16
4.1	Yksilön pääomat ja resurssit	16
4.1.1	Habitus ja sen vaikutus yksilöön.....	17
4.2	Pääomat ja niiden yhteys elämään sekä koulutukseen	19
4.2.1	Taloudellinen pääoma	19
4.2.2	Sosiaalinen pääoma	20
4.2.3	Kulttuurinen pääoma	21
5	TUTKIMUSTEHTÄVÄ JA TUTKIMUSKYSYMYKSET.....	24
6	TUTKIMUKSEN TOTEUTUS.....	25
6.1	Laadullinen tutkimus	25
6.2	Aineiston hankinta	27
6.3	Aineiston keruu haastattelemalla	29
6.4	Aineiston analyysimenetelmä.....	30
6.5	Aineiston analyysin kulku teemoittelemalla	32
7	TUTKIMUSTULOKSET JA NIIDEN TULKINTAA.....	35
7.1	Taloudellisen pääoman vaikutus	35
7.1.1	Perheen taloudellisen tilanteen vaikutus arkeen.....	35
7.1.2	Perheen taloudellisen tilanteen vaikutus harrastamiseen	37
7.1.3	Työn merkitys perheelle	39
7.2	Sosiaalisen pääoman vaikutus.....	40
7.2.1	Tiivis perhe ja tukiverkoston vähyys.....	41
7.2.2	Yhteisöjen vaikutus elämään ja kouluttautumiseen.....	42

7.2.3	Yhteisöllinen asuinalue.....	44
7.2.4	Ystävät sekä muut elämään ja kouluttautumiseen vaikuttaneet ihmiset perheen lisäksi	45
7.3	Kulttuurisen pääoman vaikutus	48
7.3.1	Harrastaminen.....	48
7.3.2	Oma persoona ja itse asetetut päämäärät koulutuksessa.....	50
7.3.3	Vanhemman tuki ja suhtautuminen lastensa koulutukseen.....	52
8	TUTKIMUKSEN LUOTETTAVUUS JA EETTISYYS	57
9	POHDINTAA	59
9.1	Kuinka pääomat näyttäytyvät yksilöiden elämän- ja koulutuspolun muodostumisessa.....	59
9.2	Perhetaustojen eriarvoisuuden vaikutukset yksilön elämässä ja yhteiskunnassa	62
9.3	Loppuyhteenveto ja jatkotutkimusehdotukset.....	64
	LÄHTEET.....	65
	LIITTEET.....	1

TAULUKOT

Taulukko 1. Haastateltavat ja heidän kuvauksensa	28
Taulukko 2. Esimerkkejä dialogisesta tematisoinnista.....	33
Taulukko 3. Teemoittelun tiivistys yhdistettyihin alakategorioihin.....	34

1 Johdanto

Erilaiset perhemuodot ovat nykyaikaa. Perinteisen ydinperheen haastaa monet muut muodot, joista yksi on yhden vanhemman perheet. Yhden vanhemman perheitä on noin yksi viidesosa kaikista suomalaisista lapsiperheistä (Tilastokeskus 2017). Näin ollen siis yhden vanhemman perheiden määrä kaikista lapsiperheistä Suomessa on merkittävä. Aihe on yhteiskunnallisesti mielenkiintoinen ja siihen liittyvät teemat nousevat tasaisesti esiin myös yleisessä keskustelussa. Nämä kysymykset liittyvät usein perheiden yhteiskunnalliseen asemaan sekä taloudellisiin epäkohtiin. Muun muassa lapsiperheköyhyys koskettaa monia yhden vanhemman perheitä. On selvää, että yksinhuoltajuus tuo mukanaan paljon haasteita, kun arkea pyörittää kahden aikuisen sijasta yksi aikuinen. Kuitenkin useimmiten suurin ongelma itsessään ei ole yksinhuoltajuus, vaan esimerkiksi sen tuomat taloudelliset sekä sosiaaliset haasteet. Nämä asiat vaikuttavat myös lapsen kouluttautumiseen ja näin ollen voivat olla yhtenä vaikuttavana tekijänä koulutuksen periytyvyyteen.

Tämä Pro gradu- tutkielma käsittelee yhden vanhemman perheiden lasten koulutuksen periytyvyyden katkeamista. Olen kiinnostunut tutkimaan, minkä tekijöiden myötä, matalasti koulutettujen yksinhuoltajien lapset kouluttautuvat korkeasti vastoin heidän vanhempansa koulutustaustaa. Idean aiheeseeni sain ollessani harjoittelussa Pienperheyhdistyksessä, jossa työtehtävänäni oli kartoittaa yksinhuoltajista tehtyjä tutkimuksia sekä koota niistä tietoa. Yksinhuoltajiin liittyvä tutkimus on suppeaa ja samoin myös heidän lapsiaan koskeva tutkimus. Koulutuksen periytyvyys on paljon tutkittu aihe, mutta yhdistettynä yhden vanhemman perheiden lasten kouluttautumiseen, näkökulma on uusi ja mielenkiintoinen.

Vanhemmilla on luonnollisesti suuri vaikutus lastensa kouluttautumiseen. Äitien koulutustausta vaikuttaa vahvasti heidän lastensa valintoihin etenkin, jos äiti on matalasti koulutettu. Usein jos äiti on matalasti koulutettu, jää myös heidän lapsensa samalle koulutustasolle. (Keski-Petäjä & Witting, 2016.) Suurin osa yksinhuoltajista on äitejä ja sen myötä koulutuksen periytyvyys on myös todennäköisempää. Näin ollen on mielenkiintoista selvittää, millaiset tekijät ovat vaikuttaneet siihen, että koulutustausta ei ole periytynyt eteenpäin niin kuin voitaisiin olettaa.

Aihe on tärkeä, koska löytämällä selittäviä tekijöitä koulutuksen periytyvyyden katkeamiselle, voidaan paremmin estää esimerkiksi ylisukupolvista huono-osaisuutta tapahtumasta.

Tässä Pro gradu -tutkielmassa teoreettisena kehyksenä toimii Pierre Bourdieun kenttäteoria pääomista. Tämän lisäksi kuvaan tarkemmin tutkittavaa ilmiötä koulutuksen periytyvyyden sekä sosiaalisen liikkuvuuden kautta. Tämän lisäksi tarkastelen yksinhuoltajuutta ilmiönä suomalaisessa yhteiskunnassa sekä analysoin tarkemmin, minkälainen asema yhden vanhemman perheillä Suomessa on.

2 Yksinhuoltajuus Suomessa

Tulevissa luvuissa kuvaan tarkemmin yksinhuoltajuutta ilmiönä Suomessa. Käyn läpi, kuinka yksinhuoltajuus näyttäytyy Suomessa sekä millainen yhteiskunnallinen asema yhden vanhemman perheillä on aiemmin ollut sekä mikä tilanne on nyt. Käytän tässä tutkimuksessa kontekstista riippuen yksinhuoltaja ja yhden vanhemman perhe -termejä. Yksinhuoltaja -termiä käytän silloin kun puhun huoltajuussuhteista tai tutkimustuloksista. Muuten käytän yhden vanhemman perhe termiä, koska se koetaan yleisesti vähemmän leimaavana.

2.1 Yksinhuoltajuus lukuina

Yksinhuoltajuudella tarkoitetaan perhemuotoa, jossa asuu yksi vanhempi ja vähintään yksi alaikäinen lapsi (Haataja 2009, 46). Tilastokeskuksen (2017) mukaan Suomessa oli vuonna 2017 yhteensä 566 242 lapsiperhettä. Näistä kaikista perhemuodoista äiti ja lapsi/lapset yhdistelmää oli 106 939 eli noin 19 prosenttia. Yksinhuoltaja isien vastaava osuus oli 17 641 eli noin 3 prosenttia. Yhden vanhemman perheiden osuus kaikista lapsiperheistä on noin yksi viidesosa. Yhden vanhemman perheiden määrä on suuri, kun verrataan kaikkiin Suomen lapsiperheisiin ja yksinhuoltajavanhemmuus on selkeästi sukupuolitunutta. (Tilastokeskus 2017.) Anita Haatajan (2009, 47) mukaan tilastoissa ei kuitenkaan näy huoltajuussuhteet, joten perhetilastoissa yksinhuoltajaperheet rajataan asumiseen perustuen. Näin ollen siis esimerkiksi yhteishuoltajuudet eivät välity tilastoista.

Yksinhuoltajaksi tullaan viiden eri reitin kautta. Mia Hakovirran (2006, 23–24) mukaan yleisimmät syyt yksinhuoltajuuteen ovat avo- ja avioero. Tämän lisäksi myös avio- tai avopuolisen kuolema sekä yksinäisen henkilön lapsen hankinta ovat mahdollisia väyliä yksinhuoltajuuteen. Aiemmin yleisin syy yksinhuoltajuuteen oli puolison kuolema, mutta nykyään se on selvästi harvinaisempi syy kuin ero. Tähän ovat vaikuttaneet yhteiskunnassa tapahtuneet muutokset. Esimerkiksi ihmisten elinikä on noussut vuosien saatossa ja tämän vuoksi leskeksi jääminen ei ole niin yleistä kuin aiemmin. Lisäksi yksinhuoltajuuteen on vaikuttanut avio-

erojen sekä avoliittojen yleistyminen. Hakovirran mukaan avoliitot selittävät yksinhuoltajuutta osittain siten, että avoliitot purkautuvat avioliittoja herkemmin, mikä osaltaan kasvattaa yksinhuoltajien määrää. (Hakovirta 2006, 23–24.)

Marjo Kurosen (2003, 110) mukaan, äitien oikeudet ja velvollisuudet yhteiskunnassa ovat vuosien saatossa pysyneet melko samoina. Hänen mukaansa kuitenkin uutena asiana esiin on noussut äitien velvollisuus sallia isän osallisuus lapsen elämässä sekä tukea heidän keskinäistä suhdettaan. Koska pääasiallisesti lapset jäävät erotilanteissa asumaan äidin kanssa, kiinnostaa äitiys lähinnä vain niissä tilanteissa, joissa äitiys näyttäytyy jotenkin huonona tai erilaisena äitiytenä kuten etä-äitinä toimiessa. Tämä kuvaa normia, jota äitiys edustaa. (Kuronen 2003, 110.) Kuitenkin nykyään ajatus jaetusta vanhemmuudesta on vahva ja isän roolia on korostettu myös lainsäädännön avulla. Yhteys kumpaankin vanhempaan koetaan nykyään lapsen oikeutena. Esimerkiksi Risto Jaakkola ja Riitta Sääntti ovat tutkineet äidin luona uusperheessä asuvien lasten suhteita heidän isiinsä. 44 prosenttia tapasi muualla asuvaa isäänsä vähintään kerran kuukaudessa, mutta jopa neljännes lapsista ei tavannut isäänsä ollenkaan. (Kuronen 2003, 110–111.)

2.2 Yksinhuoltajuuden vaiheet Suomessa

Yksinhuoltajuuteen on liittynyt läpi vuosien tietynlainen leima, joka onneksi on pikkuhiljaa haalentunut. Kuitenkin Minna Kelhän (2008, 83) mukaan ydinperheideologian mukaisesti on ajateltu, että lapsen etu toteutuu parhaimmalla tavalla perinteisessä ydinperheessä, jossa vanhemmat voivat tarjota materiaalisesti ja moraalisesti parhaat lähtökohdat elämään. Näin ollen siis on ajateltu, että vain sosiaalisella arvoasteikolla ylempänä olevien perheiden on katsottu vastaavan tarpeellisilla tavoilla lapsen tarpeisiin. (Kelhä 2008, 83.) Tämän tyyppinen ajattelutapa leimaa esimerkiksi juuri yksinhuoltajaperheitä ja heidän lapsiansa. Näin ollen yksinhuoltajaperheet sekä muut ydinperhemallista poikkeavat perheet, mielletään herkästi mahdollisina ongelmaperheinä (Moring 2013, 184).

Vuosien saatossa erilaiset perhepoliittiset päätökset ja muutokset ovat muokanneet jatkuvasti tilannetta siihen suuntaan, mitä se tällä hetkellä edustaa. Minna Rantalaiho (2009, 23–25) kuvaakin, että 1900-luvulla yksinhuoltajien asema oli heikko ja useimmiten harkitsematon valinta. Heistä puhuttiin aviottomina äiteinä ja heidän toimintaansa pidettiin moraalittomana. Tällöin yksinhuoltaja äitien ja heidän lastensa oikeudet yhteiskunnassa olivat heikot. 1930- ja 1940-luvulla sota-aikaan leskeksi jäämistä pidettiin hyväksyttävänä tapana tulla yksinhuoltajaksi, mutta muita tapoja paheksuttiin. Silloin kuitenkin ymmärrettiin yksinhuoltajien avun tarve muun muassa Ensikoti-liikkeen kehittyessä. (Rantalaiho 2009, 23–25.)

Rantalaihon (2009, 30–37) mukaan 1950-luvulla esiin nousi kysymys miesten elatusvastuusta au-lapsiin eli avioliiton ulkopuolella syntyneisiin lapsiin. Vastuu lapsesta oli täysin äidillä, mutta ajatus myös isän vastuusta ainakin elatuksen kautta heräsi. Seuraavina vuosikymmeninä alettiin keskittyä enemmän myös yksinhuoltajien lasten tarpeisiin esimerkiksi pohtimalla lapsen oikeuksia isään sekä samaan aikaan heräsi myös kysymys sosiaalisen vanhemmuuden ja elatusvastuun erosta. (Rantalaiho 2009, 30–37.)

1990-luvulla ajankohtaiseksi tuli useita perhepoliittisia muutoksia kuten lapsilisät sekä lama, joka lisäsi myös yksinhuoltajien määrää reilusti (Rantalaiho 2009, 39). 2000-luvulla yleisin syy yksinhuoltajuuteen oli avo- tai avioero ja sama pätee myös nykyään. Suurena erona tämän päivän ajatusmallissa aiempaan verraten on äitien halu hankkia lapsia joissain tilanteissa yksin. Aiemmin tällainen oli aivan ennenkuulumatonta. 2000-luvun ajatusmalli on lapsilähtöisempi kuin aiemmin ja perhepolitiikan lähtökohtana on lapsen hyvinvointi ja etu. (Rantalaiho 2009, 43–44.) Yhden vanhemman perheiden asema on siis parantunut vuosien saatossa ja pahin stigma on hälventynyt. Tämän myötä yksinhuoltajuus on nyky-yhteiskunnassa hyväksytympi perhemuoto kuin aiemmin, vaikkakin se aiheuttaa silti edelleen tarpeetonta leimaantumista verrattuna esimerkiksi perinteiseen ydinperhemalliin. Yksinhuoltajuuden tuoma sosiaalinen stigma vahingoittaa lasta. Ritva Nätkin (2003, 38) korostaakin, että yksinhuoltajuus ei ole automaattinen riski lapsen hyvinvoinnille.

2.3 Yksinhuoltajuus ilmiönä

Yksinhuoltajuus on liitetty vahvasti suomalaiseen köyhyystutkimukseen sekä lapsiperheköyhyyteen. Suomessa keskustelua ei kuitenkaan olla kytketty suoraan naisiin ja naisten asemaan, vaan ennemmin perhemuotoon, jonka ajatellaan selittävän köyhyyttä enemmän kuin pelkkä sukupuoli. (Kuronen 2003, 108.) Yksinhuoltajuus sekä koulutustausta ovat olleet jonkin verran suomalaisissa tutkimuksissa esillä, mutta yksinhuoltajien lapsia tai heidän kouluttautumistaan ei ole tutkittu aiemmin. Suomessa on tehty useita tutkimuksia esimerkiksi lasten kokemuksesta vanhempien erosta ja sen vaikutuksista lapseen. Kuitenkin yksinhuoltajuus ja sen vaikutukset heidän lapsiinsa on melko vähän tutkittu aihe.

Marjo Kurosen (2003, 104–109) mukaan yksinhuoltajuutta koskevan yleisen keskustelun sekä siihen liittyvien tutkimuksien vähyyttä on perusteltu useilla yhteiskunnallisilla syillä kuten kansainvälisessä vertailussa kattavalla perhepoliittisella järjestelmällä, naisten hyvällä yhteiskunnallisella asemalla ja työssäkäynnillä sekä nuorten teiniäitien vähyydellä. Kuitenkin tutkimusten sekä keskustelun lisääntymiseen on vaikuttanut positiivisesti köyhyystutkimus sekä kansainvälinen vertailututkimus, jossa yksinhuoltajaäitiys on kummassakin vahvasti läsnä. Kuronen korostaakin, että nykyään perhetutkimuksessa on alettu huomioida laajemmin erilaisia perhemalleja ja näin ollen perinteinen ydinperhe ei enää ole ainut oikea vaihtoehto. Usein perhe on ajateltu perustuvan parisuhteen varaan eikä niinkään lasten ja vanhemman suhteeseen. Kuitenkin nykyään avio- ja avoliittojen rinnalle on noussut vahvasti myös yksinhuoltaja- sekä uusioperheet, jotka haastavat perinteistä ydinperhemallia. (Kuronen 2003, 104–109.)

Suomessa yksinhuoltajuutta on tutkittu lähinnä siis taloudellisten tekijöiden kautta. Tämän lisäksi myös yksinhuoltajien työtilanne ja sen myötä koulutus ovat nousseet esille näissä tutkimuksissa. Koulutus on tärkeä resurssi ja se liittyy vahvasti myös sosioekonomiseen asemaan. Anita Haataja (2009, 104) on esimerkiksi tutkinut, että yksinhuoltajaäidit ovat todennäköisemmin kuin puolisoäidit vain peruskoulutuksen saaneita sekä harvemmin yliopistotutkinnon suorittaneita. Puolisoäideillä tarkoitetaan äitejä, jotka ovat joko avo- tai avioliitossa.

Mia Hakovirta (2006) taas on tutkinut väitöskirjassaan yksinhuoltajuutta liittyen työllisyyteen, toimeentuloon sekä työmarkkinoihin. Tutkimukseen kuului Suomen lisäksi viisi eri hyvinvointivaltiota, joissa Hakovirta tutki ilmiötä useiden eri näkökulmien kautta. Hyvinvointivaltioihin kuuluivat Yhdysvallat, Iso-Britannia, Ruotsi, Saksa ja Norja. Hakovirran mukaan yksinhuoltajuuden toimintamahdollisuudet määrittyvät kaikissa hyvinvointivaltioissa maan harjoittaman perhepolitiikan myötä. Laaja-alainen perhepolitiikka tukee yksinhuoltajien työllistymistä. Kuitenkin kaikissa maissa yksinhuoltajien työllisyysaste oli selkeästi heikompi kuin puolisoitien ja köyhyys koetteli niin työttömiä kuin työllistettyjäkin yksinhuoltajaiteitä. Näillä tutkimuksessa esiin nousseilla tekijöillä on suora yhteys myös yksinhuoltajien lapsiin sekä heidän kouluttautumiseensa. (Hakovirta 2006.) Suurin osa suomalaisista yksinhuoltajuutta koskevista tutkimuksista on kohdistettu yksinhuoltajiin, mutta koen ne myös oman tutkimukseni kannalta relevanteiksi, koska ne kuvaavat ja taustoittavat yksinhuoltaja perheiden asemaa suomalaisessa yhteiskunnassa.

Ulkomaisia tutkimuksia yksinhuoltajuudesta löytyy enemmän kuin Suomessa tehtyä. Ulkomailla tutkijoiden kiinnostus on kohdistunut pääasiassa yksinhuoltajiin, sekä lisäksi myös heidän lapsiinsa esimerkiksi koulumenestyksen sekä koulutusvalintojen kautta. Esimerkiksi Paul R. Amato, Sarah Patterson ja Brett Beattie (2015, 191) ovat tutkineet Yhdysvalloissa, kuinka yksinhuoltaja perheessä kasvaminen on vaikuttanut lasten koulumenestykseen. Heidän mukaansa yleisesti vallallaan oleva huoli yksinhuoltaja perheiden lasten pärjäämisestä koulussa on tämän tutkimuksen tulosten myötä aiheetonta, koska tutkimukseen osallistuneet lapset pärjäsivät tutkimuksessa yhtä hyvin kuin muista perhemalleista osallistuneet lapset. (Amato ym. 2015, 191.)

Myös Marloes de Lange, Jaap Dronkers ja Maarten H. J. Wolbers (2013, 331–332) ovat tutkineet yhden vanhemman perheessä kasvamisen vaikutuksia nuoren koulumenestykseen. Heidän mukaansa nuoren pärjäämiseen vaikutti oleellisesti taloudelliset, sosiaaliset sekä perhetaustan tuomat resurssit. Nämä resurssit vaikuttavat nuoren tulevaisuuden menestymismahdollisuuksiin. Resurssien puuttuessa, on nuoren menestyminen myös haastavampaa. Esimerkiksi

vanhemman hyvät tulot mahdollistavat de Langenin ym. mukaan perheen asumisen paremmalla asuinalueella ja näin ollen pääsyn myös parempiin kouluihin. Heidän tutkimuksessaan aineistona oli 25:n eri maan PISA-tulokset sekä siihen liittyvät taustatiedot. Heidän mukaansa heikossa sosioekonomisessa asemassa olevien, joihin myös yhden vanhemman perheet kuuluvat, ihmisten kerääntyessä asumaan samalle alueelle, vaikuttaa se negatiivisesti koulumenestykseen koulun tason heikentyessä. (de Lange ym. 2013, 345.)

Myös lapsen roolia yksinhuoltajuudessa on tutkittu jonkin verran. Esimerkiksi Jaana Vuori (2001, 331) analysoi, että eri tutkimukset osoittavat, että isän puuttuminen perheen arjesta, voi näkyä joskus kahdella eri tavalla. Vuori käyttää näistä ilmentymistä termiä hierarkiarakenteen vääristyminen. Ensimmäisessä tapauksessa äidillä voi olla haasteita auktoriteetin ylläpitämisessä, jolloin perheen lapset ottavat määräävän aseman. Tällainen käytös usein välittyy myös perheen ulkopuolelle. Toinen hierarkiarakenteen vääristymä näkyy niin, että äiti tekee yhdestä lapsesta rinnalleen tasavertaisen kumppanin eli parentifikaation. Kyseinen lapsi vaikuttaa usein ikäistään vanhemmalta, mutta todellisuudessa hänellä on vaikeuksia itsenäistymisessä ja omaan elämään irrottautumisessa, koska suhde vanhempaan on ollut niin tiivis. (Vuori 2001, 331.)

Oma näkökulmani tässä tutkimuksessani poikkeaa aiemmista tutkimuksista, koska mielenkiintoni kohdistuu yhden vanhemman perheiden lasten kouluttautumiseen. Usein koulutuksen periytyvyyteen keskittyvissä tutkimuksissa ollaan kiinnostuneita niistä tekijöistä, jotka edistävät periytyvyyttä. Minä olen kuitenkin kiinnostunut siitä näkökulmasta, mitkä erilaiset impulssit vaikuttavat siihen suuntaan, että yhden vanhemman perheissä toistoa ei tapahdukaan eli lapsi ei kouluttaudu samalla tavalla kuin vanhempansa ja näin ollen he eivät toista omien vanhempiensa koulutustaustaa.

3 Koulutuksen periytyvyys ja sosiaalinen liikkuvuus suomalaisessa yhteiskunnassa

Vanhempien koulutustaustalla on suuri vaikutus heidän lastensa kouluttautumiseen. Tyypillistä on, että lapsi toistaa vanhempansa koulutustaustaa. Tämän Pro gradu -tutkielman kannalta yksi keskeinen käsite on koulutuksen periytyvyys. Koulutuksen periytyvyys on paljon esillä oleva käsite, jolla tarkoitetaan sitä, että vanhemman koulutustausta vaikuttaa lapsen kouluttautumiseen. Mikäli vanhemmat ovat korkeasti koulutettuja, usein myös heidän lapsensa kouluttautuvat korkealle. Vastaavasti matalasti koulutettujen vanhempien lapset jäävät samalle koulutustasolle vanhempiensa kanssa. (Härkönen 2010, 59–61.) Seuraavissa luvuissa käsittelen sosiaalista liikkuvuutta sekä koulutuksen periytyvyyttä suhteessa äidin koulutukseen.

3.1 Suomalainen koulutusjärjestelmä ja koulutuksen periytyvyys

Suomalaisen koulutusjärjestelmän perustana on ajatus koulutuksellisesta sekä sen myötä yhteiskunnallisesta tasa-arvosta. Peruskoulu-uudistuksen tarkoituksena oli luoda sellainen koulutusjärjestelmä, jossa kaikilla olisi samanlaiset mahdollisuudet koulutukseen sosiaaliluokkaa katsomatta. Kuitenkin edelleenkin ongelmana on, että koulutusjärjestelmä on ollut kyvytön murtamaan luokkarakenteiden toistoa sukupolvelta toiselle. Näin ollen siis koulutuksellinen epätasa-arvo on edelleen läsnä suomalaisessa koulutuksessa. (Liljander 1999, 117–118.)

Suomalaisessa koulutuspolitiikassa tavoitellaan mahdollisuuksien tasa-arvoa. Mahdollisuuksien tasa-arvo toteutuu koulutuksessa, jos henkilö pystyy kouluttautumaan vanhempien koulutustaustaa tai tuloja vastoin. Jos koulutukseen päätyminen on riippuvainen vanhempien taustasta, tällöin tasa-arvo toteutuu heikosti. (Karhunen & Uusitalo 2017, 296.) Hannu Karhusen ja Roope Uusitalon (2017, 298) artikkelissa esittelemän tutkimuksen mukaan, mahdollisuuksien tasa-arvon

toteutuminen koulutuksessa ei ole juurikaan muuttunut viimeisen 40 vuoden aikana. Heidän mukaansa mahdollisuuksien tasa-arvo ei ainakaan ole kasvanut vuosien aikana, vaan päinvastoin kotitaustaan liittyvät erot ovat hieman kasvaneet. (Karhunen & Uusitalo 2017, 298.)

Perheen sosiaalinen asema, varallisuustaso sekä koulutustaso vaikuttavat siihen, kuinka lapsi kouluttautuu. Myös tiettyjen ammattien on todettu periytyvän todennäköisemmin kuin jotkut toiset ammatit. (Myrskylä 2009.) Matalasti kouluttautuneen henkilön lapset päätyvät nopeasti työelämään käyden joko peruskoulun tai toisen asteen koulutuksen. Toimihenkilöperheiden lapset taas jatkavat todennäköisemmin opintojaan pidemmälle useimmiten päätyen joko ammattikorkeakouluun tai yliopistoon. (Liljander 1999, 119.) Suomalainen koulutusjärjestelmä on siis lohkoutunut sekä kerrostunut ja näin ollen siellä tapahtuu jatkuvasti valikoitumista perhetaustaan peilaten (Liljander 1999, 121).

Ongelmana siis edelleen on, että lapset toistavat vanhempiensa koulutustaustaa, vaikka esimerkiksi Suomesta löytyy kaikille maksuton koulutus sekä opintotukijärjestelmä, joiden avulla on pyritty takaamaan kaikille samanlaiset kouluttautumismahdollisuudet. Osa eroista on selitettävissä lahjakkuus eroilla, mutta yleisin syy kuitenkin on, että matalammin kouluttuneiden vanhempien lasten koulutustaso laahaa perässä. He seuraavat vanhempiensa jalanjalkia, vaikka potentiaalia kouluttautumiseen löytyisikin. (Koskela 2016, 118.) Nykyään siis koulutuksen syyt eivät ole niinkään taloudellisia niin kuin ennen, vaan lähinnä sosiaalisia ja kulttuurisia. Tämä näkyy esimerkiksi sen kautta, että akateemisissa perheissä lapset kasvat koulutusta arvostavassa ilmapiirissä, jossa lasta kannustetaan pyrkimään kohti korkeaa kouluttautumista. (Koskela 2016, 119.)

Myös yhteiskuntaluokalla on vaikutusta kouluttautumiseen. Kelhän (2008, 86) mukaan työväenluokkaa kuuluvien vanhempien on useimmiten helpompaa hyväksyä keskiluokkaisiin perheisiin verratessa, että heidän lapsensa valitsevat lyhyen koulutuspolun ja näin ollen nopean työelämään siirtymisen. Keskiluokkaisilta nuorilta taas odotetaan akateemista polkua, mikä takaa koulutuksen jatkuvuuden. Tällöin perheen perustaminen on tyypillistä opiskelun ja työuran aloittamisen jälkeen. Näin ollen siis matalasti kouluttautuneille henkilöille on tyypillisempää hankkia lapsia nuorempina kuin korkeammin koulutetuilla. (Kelhä 2008, 86.)

3.1.1 Perheen vaikutus kouluttautumiseen

Äidin koulutustausta nähdään usein ennustavana tekijänä lapsen kouluttautumiseen (Ruohola 2012, 47). Äidin alhainen koulutustausta on nähty selittävänä tekijänä lasten oppimistuloksiin. Äidin koulutustausta on myös yhteydessä lapsen peruskoulun jälkeisiin valintoihin sekä korkeakoulutukseen hakeutumiseen. (Kalalahti 2010, 18.) Äidin matalalla koulutustaustalla on vaikutusta niin tyttärien kuin poikien kouluttautumiseen. Matalasti kouluttautuneiden äitien tyttäristä vuonna 2014 vain 12 prosenttia on suorittanut ylemmän korkeakoulututkinnon. Poikien vastaava osuus on seitsemän prosenttia. (Keski-Petäjä & Witting, 2016.) Äidin matalakoulutus siis todella siirtyy lapsille eteenpäin.

Koulutuksen periytyvyydessä on Mira Kalalahden (2010, 72) mukaan kyse perheen toimintamalleista, kulttuurisesta pääomasta, koulutuksellisista odotuksista sekä koulutusasenteista, joiden myötä nuori itse muodostaa oman koulutusidentiteettinsä. Lapsen kouluttautumiseen vaikuttaa siis monet muut sisäiset ja ulkoiset tekijät. Vanhempien tuoma esimerkki lapsille sekä tapa, jolla koulutuksesta ja oppimisesta puhutaan, vaikuttaa ratkaisevasti siihen, toistaako lapsi vanhempiensa koulutusvalintoja. Vanhempien koulutusasenteet ja toimintamallit vaihtelevat sen mukaisesti, millainen koulutustausta heillä itsellään on. (Kalalahti 2010, 72.)

Mari Käyhkö (2014, 5–6) korostaa tutkimuksessaan, että Suomessa opiskelu ei ole yleisesti ottaen enää kiinni perheen varallisuudesta. Kuitenkin kotona asetetut kulttuuriset ja sosiaaliset raamit ohjaavat sitä, miten lapsi kouluttautuu. Esimerkiksi yliopistoon pyrkiminen on perhetaustan mukaan omaksuttua valintataipumusta. Kaikki ihmiset asettuvat jo syntyessään erilaisiin sosiaalisiin asemiin, joissa vallitsee erilaiset resurssit keskenään ja näin ollen heillä on omanlaisensa mahdollisuudet oman elämänsä rakentamiseen. Erilaiset kulttuuriset ja sosiaaliset suhteet sekä arki antavat jokaiselle yksilölle omanlaisensa resurssit elämään. Tällä tavoin määrittyvät esimerkiksi koulutukselliset tavoitteet. (Käyhkö 2014, 5–6.)

Jos vanhemmat ovat korkeasti kouluttautuneita, lisää se suuresti todennäköisyyttä, että heidän lapsensa kouluttautuu samantasoisesti tai korkeammin tulevaisuudessa. Näin ollen siis vanhempien korkeakoulutus vähentää todennäköi-

syyttä, että heidän lapsensa jäisivät vain peruskoulutuksen tai keskiasteen vaaraan. (Myrskylä 2009.) Niin äidin kuin isänkin koulutustaustat vaikuttavat lapsiin, mutta hieman eri tavoin. Äidin koulutustaustan on todettu vaikuttavat koulutuspolun muodostumiseen hieman enemmän kuin isän. Samalla myös äidin kouluttautuminen ehkäisee lasten jättäytymistä vain peruskoulun pohjalle. (Myrskylä 2009.) Tämän myötä voidaan olettaa, että matalasti koulutettujen yksinhuoltajien lapset voivat helposti jäädä samalle koulutustasolle kuin heidän äitinsä. Kuitenkin tässä Pro gradu -tutkielmassa näin ei ole tapahtunut eli tutkimukseen osallistuneet eivät ole toistaneet äitinsä koulutuspolkua.

Lapsilla on jo ensimmäisestä luokasta lähtien selkeitä eroja oppimisessa ja osaamisessa heidän vanhempiensa koulutustason mukaisesti. Esimerkiksi akateemisten perheiden lapset osaavat usein lukea jo aloittaessaan koulun. Samaa ei ole todettu työntekijäväestön lapsissa. Nämä erot kumuloituvat vuosien saatossa ja hyvät tulokset kannustavat pärjäämään jatkuvasti paremmin. Ongelmia syntyy siinä vaiheessa, kun kehitys ei tapahdu toivottuun tahtiin. (Koskela 2016, 120.)

Kodin kulttuuri välittää jatkuvasti hiljaista tietoa koulutuksesta lapsille. Puhe liittyy koulutuksen merkitykseen sekä siihen vaadittaviin taitoihin ja tietoihin. Perheen arvot vaikuttavat siihen, millaisia koulutuksellisia tavoitteita lapsille syntyy sekä miten he ylipäättään suhtautuvat koulutukseen. Tämä kaikki vaikuttaa tietopohjaan, jonka perustella yksilö pohtii omia kouluttautumismahdollisuuksiin. Perheet, joissa koulutukseen suhtaudutaan kielteisesti, on arvopohjana usein sellainen, että se vaikuttaa negatiivisesti lapsen koulumenestykseen. (Rytkönen 2016, 29–30.)

Maria Rytkönen (2016, 30–31) kuvailee myös strategisen tiedon merkittävyyttä tärkeänä resurssina koulumenestykseen. Korkeasti koulutetut vanhemmat siirtävät epäsuoraa strategista tietoa lapsilleen esimerkiksi oppimistekniikoiden sekä oppiaine valintojen muodossa. Strateginen tieto auttaa vanhempia ohjaamaan lapsia koulutuksen pariin. Tämä tieto on ymmärrystä siitä, mitkä ovat hyviä ja arvostettu koulutusvalintoja lapselle. Sosioekonominen asema lisää strategista tietoa ja näin ollen kodin merkitys on suuri. Jos lapsi saa pelkkää opinto-ohjausta valintansa tueksi, ei se välttämättä riitä tasaamaan vanhemmilta saamatta jäänyttä tukea. Lapsi ei välttämättä edes tunne saaneensa vanhemmiltaan ohjausta

mihinkään tiettyyn suuntaan, koska ohjaavat tekijät koetaan osaksi yksilön minäkuvaa, identiteettiä ja habitusta. (Rytönen 2016, 30–31.)

3.2 Sosiaalinen liikkuvuus suhteessa äidin koulustaustaan

Sosiaalisella liikkuvuudella tarkoitetaan Juho Härkösen (2010, 51–53) mukaan tilannetta, jossa lapsi päätyy eri sosiaaliseen asemaan kuin hänen vanhempansa. Sosiaalisen liikkuvuuden vastakohtana on sosiaalinen periytyvyys, jolloin lapsi toistaa samaa sosiaalista asemaa kuin, mitä hänen vanhempansa edustavat. Koulutus on yksi tärkeimmistä sosiaalista periytyvyyttä tuottavista mekanismeista. Lapset, joiden vanhemmat ovat korkeasti koulutettuja, kouluttautuvat usein myös itse korkeasti. Korkeasti koulutetut myös päätyvät todennäköisemmin korkeaan luokka-asemaan. (Härkönen 2010, 51–53, 59.) Tutkimuksessani sosiaalinen liikkuvuus esiintyy ylöspäin tapahtuvana liikkeenä, lapsen kouluttauduttaessa korkeammalle kuin hänen vanhempansa.

Yhteinen peruskoulu on tasa-arvoa lisäävä tekijä yhteiskunnassa. Kuitenkin lapsen perhetaustalla sekä kasvuympäristöllä on suuri vaikutus sosiaaliseen periytyvyyteen. Esimerkiksi ympäristötekijät vaihtelevat eri yhteiskuntaluokissa vaikuttaen aikuisten sosioekonomiseen asemaan. Perheen tapa puhua koulutuksesta ja oppimisesta siirtyy arvojen sekä toimintatapojen mukana lapsille. Myös tuloerot eri yhteiskuntaluokkien välillä vaikuttaa sosiaalisen liikkuvuuden toteutumiseen negatiivisesti. (Härkönen 2010, 63.) Lisäksi monissa perheissä alat sekä ammatit periytyvät lapsille, mikä tarkoittaa suoraan koulutusasteen periytymistä (Berg, Anttila, Härmä 2018, 232).

Suomen kaltaisessa hyvinvointivaltiossa sosiaaliturva, lasten päivähoito ja ilmainen koulutus, ovat tehokkaita tapoja mahdollistaa kaikille lapsille taustaa katsomatta samanlaiset mahdollisuudet. (Vauhkonen, Kallio & Erola 2017, 501.) Yli-sukupolvisuus näkyy suomalaisessa yhteiskunnassa sen myötä, että huono-osai-

suus siirtyy tuleville sukupolville. Esimerkiksi vanhempien matala tulotaso on yhteydessä lasten toimeentuloasiakkuuteen ja työttömyyteen. (Vauhkonen ym. 2017, 502.) Tutkimuksissa, joissa on tarkasteltu sosioekonomisen aseman ylisukupolvisuutta, on todettu, että taustan periytyminen kulkee usein lapsen koulu-menestyksen kautta (Vauhkonen ym. 2017, 501). Tämä näkökulma on mielenkiintoinen minun tutkimukseni kannalta. Hyväosaisuuden sukupolvisuutta taas on selitetty taloudellisten, sosiaalisten sekä kulttuuristen resurssien siirtymisellä vanhemmilta lapsille (Vauhkonen ym. 2017, 501). Korkeasti koulutetuilla ja hyvätuoloisilla vanhemmilla on suuremmat resurssit kasvattaa ja kehittää lastaan. Vastaavasti pienet resurssit edistävät ylisukupolvista huono-osaisuutta. (Vauhkonen ym. 2017, 502.)

Vanhempien luokka-aseman sekä koulutuksen välinen yhteys on selitetty muun muassa primaari- ja sekundaarivaikutuksilla. Primaarivaikutus on vanhempien luokka-aseman sekä koulussa saatujen arvosanojen yhteys. Usein korkeasti koulutettujen vanhempien lapset pärjäävät koulussa muita paremmin. (Härkönen 2010, 59.) Sekundaarivaikutuksena taas nähdään tilanteet, jolloin koulussa yhtä hyvin pärjäävistä lapsista koulutustaan jatkaa todennäköisemmin se lapsi, jolla on korkeampi luokkatausta. Vaikuttavana tekijänä tähän ilmiöön on nähty muun muassa, että ylemmistä luokka-asemista tulevilla henkilöillä on enemmän rahaa käytettävissä koulutukseen. (Härkönen 2010, 60.)

Berg ym. (2018, 232) kuvaavat tutkimuksessaan työväenluokkaisten haastetta sosiaaliseen nousuun, joka on sovellettavissa myös yksinhuoltaja perheiden lapsiin. Heidän mukaansa, mikäli yksilö omaa vääränlaisia resursseja, on sellaisten henkilöiden vaikeaa ja joskus jopa mahdotonta nousta sosiaalisesti. Usein nousua myös pidetään tarpeettomana. Työväenluokkaisessa yhteisössä elävät omaksuvat usein omanlaisensa kulttuurin, jossa on tietynlainen tapa toimia. Periaatteessa pohjoismaisessa hyvinvointivaltiossa kaikilla on koulutuksen myötä mahdollisuus toteuttaa sosiaalista liikkuvuutta. Kuitenkin esimerkiksi Suomessa Bergin ym. mukaan akateemisten ja ei-akateemisten perheiden lasten kohdalla mahdollisuus yliopisto-opintoihin on yli kuusinkertainen. (Berg ym. 2018, 232.) Kotitaustalla on selkeästi suurempi vaikutus opintoihin pääsemisessä yliopiston

kohdalla kuin ammattikorkeakoulussa. Osmo Kivinen, Juha Hedman ja Päivi Kaipainen toteavat, että ammattikorkeakouluun valikoitumisen ja kotitaustan yhteydestä ei ole havaittu eroja tutkimuksissa. (Kivinen, Hedman ja Kaipainen 2012, 565.)

4 Pääomat ja niiden vaikutus elämään sekä koulutusvalintoihin

Tutkiessa yksilöiden elämän- ja koulutuspolun muodostumista, liittyy näihin aiheisiin vahvasti yksilön pääomat sekä resurssit. Yksi tunnetuimmista teorioista on Pierre Bourdieun kehittämä kenttäteoria pääomista, jota käsittelem seuraavissa luvuissa. Aluksi kuvaan yleisesti pääomia, resursseja sekä habitusta. Tämän jälkeen tarkastelen jokaista pääomaa vielä erikseen.

4.1 Yksilön pääomat ja resurssit

Pierre Bourdieun kenttäteoriassa yksilöiden sosiaalisen tilan rakentumiseen vaikuttavat kolme pääomaa, joita ovat kulttuurinen, taloudellinen ja sosiaalinen sekä ajallinen ulottuvuus, jolla tarkoitetaan sosiaalista liikkuvuutta (Purhonen, Gronow, Heikkilä, Kahma, Rahkonen ja Toikka 2014, 15). Koko sosiaalinen todellisuus jakaantuu kentiksi, joissa jokainen yksilö toimii omien resurssiensa mukaisesti (Saaristo & Jokinen 2004, 174). Pääomien kentillä toimitaan niitä ominaisuuksia eli pääomia vahvistaen, mitkä kyseisillä kentillä ovat arvostetuimpia. Jokainen toimija toimii jokaisella kentällä oman habituksensa eli ihmisen ulkoisen olemuksen sekä normien noudattamisen mukaisesti. (Rinne, Kivirauma & Lehtinen 2004, 181–182.)

Pierre Bourdieu (1998, 12–19, 43–44) lähestyy aihetta erottautumisen kautta. Bourdieun mukaan sosiaalisen tilan jakamisessa selkein ja tehokkain jakautumisperiaate on taloudellinen ja kulttuurinen pääoma. Sosiaalisella tilalla Bourdieu tarkoittaa tilaa, jonka erilaiset pääomat muodostavat yhdessä ja erikseen. Tämä näyttäytyy sen myötä, että eri pääomat ovat yhteydessä toisiinsa, vaikka ne ovatkin kaikki omia kokonaisuuksiaan. Mitä lähempänä pääoman ja kulttuurin ulottuvuudet ovat toisiaan, sitä enemmän yhteistä toimijoilla on keskenään. (Bourdieu 1998, 12–19, 43–44.) Sosiaalinen tila kehittyy eriytyneiden asemien rakenteiksi. Näin ollen jokainen asema määrittää paikkaa, jonka se ottaa kunkin pääoman jakaumassa. (Bourdieu 1998, 25.) Kuitenkin usein pääomat voivat olla haluttuja

useammallakin kentällä kuin vain yhdellä sekä ne voivat olla myös siirrettävissä muillekin kentille tiettyyn rajaan asti (Saaristo & Jokinen 2004, 178).

Pääomat voidaan Saariston ja Jokisen (2004, 176–177) mukaan luokitella kahteen tyyppiin. Ensimmäinen mahdollisuus on jakaa pääomat taloudelliseen ja symboliseen pääomaan, jossa symbolinen pääoma jakautuu kahdeksi alatyypiksi eli kulttuurinen ja sosiaalinen pääoma. Toinen vaihtoehto on jakaa pääomat kolmeen pääomalajiin, jotka ovat taloudellinen, sosiaalinen ja kulttuurinen. Tässä tapauksessa symbolinen pääoma läpäisee ne, jonka myötä ne vasta tulevat merkityksellisiksi, koettaviksi sekä vaikuttaviksi. (Saaristo & Jokinen 2004, 176–177.) Tässä tutkimuksessa noudatetaan esittelemääni toista vaihtoehtoa.

Purhonen ym. (2014, 11) kuvaavat, että Bourdieun mukaan ihmisten elämäntyyli, kulutustottumukset ja maut, ovat järjestäytyneet hierarkkisesti. Tämä järjestys kuvastaa eri ryhmien ja ihmisten sosiaalisia asemia. Tiedyt asemat ja asiat mielletään ”korkeakulttuuriksi”, mikä aiheuttaa statuskamppailua sosiaalisesta statuksesta ja arvovallasta. Bourdieun mukaan kyseinen kamppailu käydään kulttuurin ja siinä tapahtuvan erottautumisen kautta. (Purhonen ym. 2014, 11.)

Yhteiskunnassa vallitsevan luokkajärjestyksen hierarkiaan vaikuttaa yksilön arvo eli pääomat sekä yhteisössä tapahtuva arvostus eli resurssit (Berg ym. 2018, 231). Sosiaaliset hierarkiat ovat luonnollinen osa kaikkia ihmisyhteisöjä. Statuksen saaminen onnistuu kahdella tavalla, joka perimällä tai hankkimalla sen itse tekemällä asioita, joita arvostetaan yhteiskunnassa. Omaa identiteettiä tuodaan ilmi sen myötä kuka minä olen, ja toisaalta eronteon kautta pohtien kuka minä en ole. Useimmiten oman statuksen esittäminen näkyy elämäntyyliin liittyvien arvojen ja asenteiden kautta. (Purhonen ym. 2014, 13.)

4.1.1 Habitus ja sen vaikutus yksilöön

Habituksessa yhdistyvät niin yksilön sosiaalinen asema kuin aiemmin koetut asiat, jotka vaikuttavat ratkaisevasti muun muassa henkilökohtaisen arvojen sekä havaintojen kasvuun ja kehitykseen. Eletty elämä ja kokemukset ruumiillistuvat

4.2 Pääomat ja niiden yhteys elämään sekä koulutukseen

Seuraavissa luvuissa esittelen tarkemmin kulttuurista, taloudellista ja sosiaalista pääomaa, jotka kaikki vaikuttavat ratkaisevasti yksilön elämän- ja koulutuspolun muodostumiseen. Ensimmäisenä kerron tarkemmin taloudellisesta pääomasta, sen jälkeen sosiaalisesta pääomasta ja viimeiseksi kulttuurisesta pääomasta.

4.2.1 Taloudellinen pääoma

Taloudelliseen pääomaan kuuluu henkilön omaisuus ja tulot (Bourdieu 1986, 114). Taloudellinen pääoma voidaan nähdä muiden pääomien perustana ja se on usein institutionaalistunut omistusoikeudeksi (Saaristo & Jokinen 2004, 177). Kulttuurinen ja taloudellinen pääoma ovat yhteydessä toisiinsa. Mitä enemmän kumpaakin on, sitä todennäköisemmin esimerkiksi koulutusta arvostetaan perheessä. (Bourdieu 1998, 30.) Taloudelliselle pääomalle on tyypillistä, että se mahdollistaa muillakin kentillä toimimisen. Esimerkiksi varakkaat vanhemmat voivat joissain tapauksissa maksaa lastensa koulutuksesta, jolloin taloudellista pääomaa siirretään kulttuurisen pääoman piiriin. Kuitenkaan kaikissa tapauksissa pelkästään taloudellisilla resursseilla ei voida lisätä muiden pääomien määrää. (Saaristo & Jokinen 2004, 178.) Taloudelliselle pääomalle oleellista on, että sen kasautuminen vie aikaa. Taloudelliselle ja kulttuuriselle pääomalle kummallekin tyypillistä on esineellistyminen ja ruumiillistuminen. (Kivelä & Siisiäinen 2007, 155.)

Tämän tutkimuksen kannalta taloudellinen pääoma näyttäytyy moninaisesti niin kuin yleisestikin pääomat näyttäytyvät ihmisten elämässä. Perheen taloudellinen tilanne sekä harrastusmahdollisuudet taloudellisesta näkökulmasta ovat muun muassa tämän Pro gradu -tutkielman kannalta merkittävässä roolissa taloudellisen pääoman ilmenemisessä.

4.2.2 Sosiaalinen pääoma

Bourdieu kuvaa sosiaalista pääomaa ihmissuhteiden verkostoksi, jossa strategioiden avulla, niin yksilöllisesti kuin kollektiivisestikin luodaan ja ylläpidetään sosiaalisia suhteita, jotka ovat hyödyksi niin lyhyellä kuin pitkälläkin aikavälillä (Bourdieu 1986, 249). Verkostojen olemassaolo on tärkeää, jotta yhteyksiä ihmisten välillä voi syntyä. Tästä seuraa pääsy sellaisiin resursseihin, joihin muuten ei pääsisi osaksi. (Baerenholdt & Aersaether 2007, 79.) Antti Kouvon (2010, 166) mukaan sosiaaliselle pääomalle ei ole ominaista sitoutua fyysisiin resursseihin eikä yksilöiden ominaisuksiin. Ihmisten välisten yhteyksien toimiessa hyvin tyypillistä on, että ne ruokkivat itse itseään. Sosiaalinen pääoma toimii myös erottelijana, samoin kuin taloudellinen ja kulttuurinenkin pääoma. Tämän lisäksi muilla pääoman lajeilla on vaikutusta myös sosiaalisen pääoman muodostumiseen. Esimerkiksi koulutus ja varallisuus ennustavat myös sosiaalisen pääoman kertymistä. (Kouvo 2010, 166.)

Kouvon (2010, 168–169) mukaan yksilön näkökulmasta tarkasteltaessa sosiaalinen pääoma on henkilön kykyä hyötyä eri asioista olemalla jäsen sosiaalisissa verkostoissa. Sosiaalinen pääoma ei jakaudu tasaisesti eri väestöryhmien välillä. (Kouvo 2010, 168–169.) Tutkimusten mukaan sosiaalisten verkostojen syntyminen ja ylläpitäminen rakentuu vahvasti yksilön sosioekonomisiin tekijöihin (Kouvo 2010, 175). Yksilön sosiaalinen pääoma määrittyy hänen sosiaalisten kontaktiensa myötä (Saaristo & Jokinen 2004, 177). Älyllisen ja sosiaalisen pääoman uusintamista pidetään perheen tärkeänä tehtävänä (Kelhä 2008, 83). Sosiaalinen pääoma voidaan myös ymmärtää luottamuksen ja normien rakentamisen välineenä sosiaalisessa vuorovaikutuksessa sekä toiminnoissa. Sosiaalinen pääoma mahdollistaa kollektiivisten haasteiden ratkaisun sen luoman luottamuksen kautta sekä samalla se toimii myös yhteiskunnan liimana ihmisten ymmärtäessä, että he tarvitsevat toisiaan elämän ja yhteiskunnan haasteita ratkoessaan. Samalla sosiaalinen pääoma mahdollistaa myös informaation kulun yhteisöissä ja verkostoissa. (Ruuskanen 2002, 6–7.)

Toisin kuin taloudellinen ja kulttuurinen pääoma, sosiaaliselle pääomalle tyypillistä on, että se on olemassa ja uusinnettavissa ainoastaan sosiaalisten verkkojen kautta sekä vastavuoroisuutta vaativissa symbolisesti välittyneissä suhteissa. Sosiaalisen pääoman vaikutukset syntyvät yhteisvaikutuksessa taloudellisen ja kulttuurisen pääoman seurassa. (Kivelä & Siisiäinen 2007, 155.)

4.2.3 Kulttuurinen pääoma

Kulttuurinen pääoma on laajasti henkilöiden tietoa, taitoa, osaamista ja kiinnostuksen kohteita. Nämä taidot ovat syntyneet kulttuurisesti. Yksi erittäin merkittävä kulttuurisen pääoman ilmenemismuoto on koulutus. Alun perin Bourdieu kehitti kulttuuripääoman käsitteen hänen tutkiessaan eri yhteiskuntaluokkien lasten eroja heidän koulumenestyksessään. (Rinne ym. 2004, 182–183.) Syynä tähän oli huomio siitä, että eri sosiaaliluokkiin kuuluvat lapset pärjäsivät koulussa eri tavalla. Näin ollen sosioekonominen tausta nähtiin vaikuttavana tekijänä koulussa menestymiseen jo hyvin varhaisessa vaiheessa. (Rytönen 2016, 26.)

Bourdieun mukaan kulttuurinen pääoma voi esiintyä kolmessa eri muodossa, jotka ovat ruumiillinen, objektivoitunut sekä institutionaalinen (Rinne ym. 2004, 182–183). Ruumiillistuneessa pääomassa kulttuurinen pääoma on sitoutunut yksilöön, joka näkyy selkeimmin habituksena. Nämä näkyvät muun muassa kielitaitona ja tapana pukeutua. Objektivoitunut kulttuuripääoma on yksilön materiaaliset esineet, kuten esimerkiksi kirjojen määrä kotona. Institutionaalistunut kulttuurinen pääoma käsittää muun muassa yksilön tutkinnot, joiden avulla kulttuurista pääoma on helpompi mitata ja vertailla muihin. (Purhonen ym. 2014, 18.)

Edelleenkin jotkin tietyt asiat kuten taide ja muut erilaiset kulttuurin muodot mielletään ylempien sosiaaliluokkien harrastuksiksi. Kuitenkin ajan saatossa ja yhteiskunnan muutosten myötä, monet kyseiset harrastukset ovat siirtyneet lähemmäksi kaikkia ihmisiä sosiaalista luokkaa katsomatta. (Bourdieu 1998, 25–26.) Saariston ja Jokisen (2004, 180) mukaan alemmille sosiaaliluokille on tyypillistä, että he valitsevat kulttuuriseen pääomaan liittyen sen, mikä on pakko valita. Ihmiset ovat tottuneet arvostamaan omalle kulttuurilleen tyypillisiä asioita, koska

heidän sosiaalinen taustansa ja asemansa ei mahdollista muuta kulttuurista kompetenssia. (Saaristo & Jokinen 2004, 180.)

Kulttuurista pääomaa on kuvattu Purhosen ym. (2014, 17) mukaan viiden eri näkökulman kautta. Ensimmäiseksi kulttuurinen pääoma on yksilöiden kesken kilpailtu resurssi. Toiseksi kulttuurinen pääoma mahdollistaa erilaisten etujen saamisen, jolloin se tuo konkreettista hyötyä yksilölle. Kolmanneksi kulttuurisen pääoman monopolisointi on mahdollista niin yksilöiden kuin ryhmienkin kesken. Neljänneksi kulttuuripääoma on joissain tilanteissa mahdollista vaihtaa muihin pääoman muotoihin, jotka ovat siis taloudellinen ja sosiaalinen. Viidenneksi kulttuuriselle pääomalle on tyypillistä, että se kasaantuu ja sitä voi säästää. (Purhonen ym. 2014, 17.)

Kulttuuriseen pääomaan kuuluu oleellisesti asenteet, käytännöt sekä uskomukset, jotka ovat yhteiskunnallisen toimijuuden kannalta merkittäviä. Kulttuuripääoma voidaan nähdä perintötietona yhteiskunnan legitiimeistä arvoista sekä käytännöistä. Tämän nähdään tuottavan myös valta-asemia, joilla tavoitellaan sosiaalisia paikkoja yhteiskunnassamme. (Rytkönen 2016, 28–29.) Koulutuksen periytyvyyteen ja koulumenestykseen vaikuttavat elämän olosuhteet, kontekstit sekä kulttuurikokemuksista omaksuttujen resurssien hyödyntämiskyky. Rytkösen (2016, 28–29) mukaan pelkkä sosioekonominen tausta ei riitä selittämään mekanismeja koulutuksen periytyvyyden taustalla ja sen vuoksi kulttuurisen pääoman käsitteen rooli on merkittävä. (Rytkönen 2016, 28–29.) Korkeassa sosioekonomisessa asemassa olevilta yksilöiltä löytyy enemmän kulttuurisia resursseja, jotka edesauttavat myös lasten menestystä kouluttautumisessa (Rytkönen 2016, 30).

Kulttuurinen pääoma voidaan nähdä myös analyttisena välineenä, kun yritetään ymmärtää, miten kulttuuriset resurssit ylläpitävät ja tuottavat eriarvoisuutta yhteiskunnassa. Kulttuurinen pääoma siirtyy sukupolvelta toiselle. Yhtenä esimerkkinä tästä on koulutus. Kulttuuriseen pääomaan kuuluu koulutuksen lisäksi muun muassa harrastukset, pukeutuminen sekä vapaa-ajan viettotavat. (Purhonen ym. 2014, 17–18.)

Kulttuurinen ja taloudellinen pääoma uusintavat itseään todennäköisesti sukupolvelta toiselle. Esimerkiksi kouluttautumisen kannalta perheen kulttuurisen pääoman suuruus vaikuttaa siihen, miten heidän lapsensa kouluttautuu tulevaisuudessa. Koulutusjärjestelmän ongelmana on, että ne keneltä kulttuurinen pääoma puuttuu, jatkavat edelleen sosiaalisten erojen ylläpitoa. (Bourdieu 1998, 32.) Saariston ja Jokisen (2004, 182) mukaan koulu ei vähennä luokkaeroja, vaan jopa pitää niitä voimissaan. Perheissä, joissa kulttuurista pääomaa on vähän, on haasteena, että lapset ovat sosiaalistuneet toisenlaisiin koulu- ja oppimistapoihin. Heidän mukaansa myös lapset sitoutuvat paremmin koulunkäyntiin, jos heidän vanhempansa pitävät aktiivisesti yhteyttä kouluun. Tällä tavalla toimivat yleensä korkeasti koulutetut vanhemmat, joilla on merkittävästi sosiaalista pääomaa. (Saaristo & Jokinen 2004, 183.) Näin ollen lapset ovat myös tässä asiassa epätasaroisessa asemassa.

Symbolinen pääoma nähdään Beverly Skeggsin (2014, 53) mukaan muotoina, joita pääoma saa, kun se on huomattu hyväksytysti. Hänen mukaansa esimerkiksi kulttuurisen pääoman täytyy olla oikeutettu ennen kuin se saa symbolista valtaa. Näin ollen siis koulutuksen ja sen periytymisen kannalta kulttuurinen pääoma on merkittävin vaikuttaja, mutta myös taloudellinen, symbolinen ja sosiaalinen pääoma vaikuttavat vahvasti lapsen kouluttautumiseen.

5 Tutkimustehtävä ja tutkimuskysymykset

Tutkimustehtäväni on selvittää, mitkä tekijät ovat muokanneet yhden vanhemman perheessä kasvaneiden henkilöiden koulutuspolkua siihen suuntaan, että he eivät ole toistaneet vanhempiansa koulutusvalintoja ja sitä myötä koulustaustaa. Lisäksi tutkin, miten eri pääomat ovat näyttäytyneet yhden vanhemman perheessä kasvaessa ja miten ne ovat vaikuttaneet elämään. Tarkoitukseni on selvittää, millaisia resursseja tutkittavilta on löytynyt, jotta he ovat voineet toimia todennäköisyyksiä vastaan eli he ovat kouluttautuneet korkeasti, vaikka heidän äitinsä ovat matalasti kouluttautuneita. Oletettavaa olisi, että henkilö, jonka vanhemmat ovat matalasti koulutettuja myös itse kouluttautuisi matalasti. Näin ollen siis tutkimukseen osallistuneet henkilöt ovat jo lähtökohtaisesti toimineet toisin kuin ennalta olisi voitu olettaa. Olen kiinnostunut selvittämään, mitkä tekijät tutkimukseen osallistuvien henkilöiden elämässä ovat vaikuttaneet siihen, että he ovat toimineet omalla tavallaan sekä miten yhden vanhemman perheessä kasvaminen on vaikuttanut siihen.

Tutkimukseni teoriakehyksenä toimii Pierre Bourdieun kenttäteoria. Pää tutkimuskysymyksessäni tutkin, miten kulttuurinen, sosiaalinen ja taloudellinen pääoma ovat vaikuttaneet yhden vanhemman perheessä kasvaneen koulutuspolun muodostumiseen. Tarkoitukseni on selvittää, miten koulutuspolut ovat muodostuneet ja mitkä tekijät siihen ovat vaikuttaneet. Tämän lisäksi selvitän, miten kulttuurinen, taloudellinen ja sosiaalinen pääoma ovat vaikuttaneet yleisesti yhden vanhemman perheessä kasvaneen elämään.

1) Miten kulttuurinen, sosiaalinen ja taloudellinen pääoma näyttäytyvät yhden vanhemman perheessä kasvaneen koulutuspolun muodostumisessa?

2) Miten kulttuurinen, sosiaalinen ja taloudellinen pääoma näyttäytyvät yleisesti yhden vanhemman perheessä kasvaneen elämässä?

6 Tutkimuksen toteutus

Seuraavissa luvuissa kuvaan minkälainen tutkimuksen aineisto on, kuinka se on hankittu sekä miten aineisto on analysoitu. Tutkimuksen aineisto on kerätty haastattelemalla käyttäen teemahaastattelua. Aineiston analyysiin on käytetty dialogista tematisointia, jossa aineisto teemoitellaan.

6.1 Laadullinen tutkimus

Toteutan tutkimukseni kvalitatiivisena eli laadullisena tutkimuksena. Laadullisella tutkimuksella tarkoitetaan tieteellistä tutkimussuuntausta, jonka tarkoituksena on pyrkiä kuvaamaan jotakin tiettyä ilmiötä (Eskola & Suoranta 1999, 61). Laadullinen tutkimus on paljon käytetty ihmistieteissä sen ilmiötä selittävän ja ymmärtävän luonteen takia (Tuomi & Sarajärvi 2018, 73). Laadullisen tutkimussuuntauksen tehtävänä voidaan nähdä ajatus siitä, että halutaan ennemmin löytää jotain uutta, kuin vain todentaa jo tiedossa olevaa. Tutkimuskohdetta pyritään myös lähestymään mahdollisimman kokonaisvaltaisesti. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2009, 161.) Laadulliselle tutkimukselle tyypillistä on, että tutkimussuunnitelma voi muotoutua vielä tutkimusta tehdessäkin. Tutkijan tulee siis pystyä joustamaan tutkimuksen edetessä tutkimussuunnitelmasta ja toimimaan vaadittavalla tavalla olosuhteiden niin vaatiessa. (Hirsjärvi ym. 2009, 164.)

Laadulliselle tutkimussuuntaukselle tyypillisiä piirteitä Eskolan ja Suorannan (1999, 15) mukaan ovat muun muassa aineistonkeruumenetelmät, tutkittavien näkökulma, tutkijan asema sekä tutkimuksen tyyllilajit. Aineistot voivat olla esimerkiksi haastatteluja tai havainnoiteja ja tyypillistä laadulliselle tutkimukselle onkin, että aineisto on ilmaisultaan tekstimuotoista. (Eskola & Suoranta 1999, 15.) Tässä tutkimuksessa aineisto on kerätty haastattelemalla, jonka jälkeen se on litteroitu tekstimuotoon. Laadullisia tutkimuksia voi myös analysoida monin eri keinoin tutkimusongelmasta riippuen. Tässä pro gradu -tutkielmassa olen valinnut teemoittelun analyysivälineekseni. Yhteinen piirre kaikille laadullisen tutki-

muksen alalajeille kuitenkin on, että kaikkia tutkittavia kohteita pidetään ainutlaatuisina ja aineistoa pyritään tulkitsemaan myös sen mukaisesti (Hirsjärvi ym. 2009, 164).

Kvantitatiivista eli määrällistä tutkimusta pidetään yleisesti kvalitatiivisen tutkimuksen vastakohtana, vaikka nykyään niitä myös yhdistellään tutkimuksen tekemisessä paljon (Eskola & Suoranta 1999, 13–15). Kvantitatiiviselle tutkimukselle tyypillistä on, että sitä käytetään luonnontieteissä ja aineistot ovat numeerisessa muodossa (Alasuutari 2011, 32–34). Teorian merkitys on usein liitetty kvantitatiiviseen tutkimukseen, mutta myös laadullisessa tutkimuksessa teoriolla eli tutkimuksen teoreettisella viitekehyksellä on tärkeä rooli tutkimuksen teossa (Tuomi & Sarajärvi 2018, 23). Teoreettinen viitekehys mahdollistaa ilmiön taustoittamisen ja sen myötä syvemmän ymmärryksen. Teoria voidaan ajatella myös välineenä, joka mahdollistaa erilasten tulkintojen rakentamisen ja sen myötä tuloksia voidaan esittää tieteellisessä muodossa (Eskola & Suoranta 1999, 84). Tässä Pro gradu -tutkielmassa Bourdieun kenttäteoria ohjaa vahvasti aineiston analyysiä.

Päädyin tutkimuksessani kvalitatiiviseen tutkimusotteeseen, koska olin kiinnostunut ihmisten kokemuksista ja ajatuksista. Oman tutkimusasetelmani kohdalla koin saavani eniten irti aiheesta haastatteluiden avulla. Laadullista tutkimusta voidaan toteuttaa monilla eri tavoilla tutkimusasetelmasta riippuen ja sen mukaan, mitä halutaan saada selville (Hirsjärvi ym. 2009, 162). Laadulliselle tutkimukselle tyypillistä on myös keskittyä melko pieneen otantaan, kuitenkin perehtyen siihen mahdollisimman syvästi. Aineiston tieteellisyyttä ei siis määritellä sen määrän vaan laadun kautta. Näin ollen laadullisen tutkimuksen tarkoituksena ei ole tehdä tilastollisia yleistyksiä vaan pyrkimys ymmärtää tai kuvata jotain tiettyä ilmiötä syvemmin. (Eskola & Suoranta 1999, 18, 61.)

Laadulliselle tutkimukselle on myös tyypillistä hypoteesittomuus. Tällä tarkoitetaan, että tutkija ei ole asettanut ennalta suuria ennako-olettamuksia tutkimustuloksista. Tarkoituksena on unohtaa omat ennako-odotuksensa ja suhtautua tutkimusasetelmaan sekä aineistoon mahdollisimman neutraalisti ja objektiivisesti.

sesti. (Eskola & Suoranta 1999, 19–20.) Tutkijan tulisi pystyä paljastamaan tutkimuskohteestaan sellaisia seikkoja, mitä ennalta ei ole osattu odottaa. Näin ollen tarkoituksena ei ole siis testata hypoteesia, vaan tarkastella koottua aineistoa monipuolisesti. Tutkija ei määrää sitä, mikä tutkimuksen kannalta on tärkeää, vaan se mitä aineistosta tutkimuksen aikana nousee esiin. (Hirsjärvi ym. 2009, 164.) Tämän Pro gradu -tutkimuksen kannalta oletettavaa olisi, että äidin matalalla koulutuksella olisi vaikutus tutkimukseen osallistuneiden koulutuspolkuun. Kuitenkaan selkeää selitystä etukäteen haastateltavien koulutuspolun muodostumiselle ei ole annettavissa.

6.2 Aineiston hankinta

Pro gradu –tutkielmani aineisto koostuu kuudesta haastattelusta, jotka ovat kerätty kesän ja syksyn 2018 aikana. Osa tutkimukseen osallistuneista on löytynyt omasta tuttavapiiristäni ja osa työni kautta Pienperheyhdistyksestä. Pienperheyhdistys on kansalaisjärjestö, jossa järjestetään toimintaa yhden vanhemman perheille. Työni kautta löytyneistä osa on yksinhuoltaja perheiden kanssa myös itse työskenteleviä ja osa taas näiden kyseisten ammattilaisten tuntemia ihmisiä, jotka ovat löytyneet tutkimukseeni mukaan lumipallo-otannan avulla. Näin ollen siis tutkimuksessa on hyödynnetty lumipallo-otantaa, jossa avainhenkilöiden kautta löytyy lisää potentiaalisia tutkimukseen osallistuvia henkilöitä (Tuomi & Sarajärvi 2009, 86).

Lähestyin potentiaalisia haastateltavia vapaamuotoisilla sähköposteilla saatua niiden yhteystietonsa. Suurimman osan haastateltavista kontaktoin suoraan kysymällä tavatessani heidät. Kerroin tutkimukseni aiheesta ja samalla kysyin heidän halukkuudestaan tulla haastateltavaksi. Lopulliseksi haastattelujen määräksi muotoutui kuusi henkilöä. Haastateltavat olivat 25–47-vuotiaita, joista miehiä oli kaksi ja naisia neljä. Kaikille yhteistä oli, että he olivat kasvaneet yhden vanhemman perheessä äidin kanssa suurimman osan lapsuudestaan, heidän äitinsä olivat matalasti koulutettuja ja haastateltavat itse olivat joko valmistuneet tai opis-

kelivat ammattikorkeakoulussa tai yliopistossa. Haastateltavien perhetaustat olivat jakautuneet sattumalta niin, että kolme haastateltavaa oli perheensä ainoita lapsia ja kolmessa perheessä lapsia oli haastateltavat mukaan lukien yhteensä neljä.

Nimi	Ikä	Koulutus	Äidin koulustausta
Minna	41	Yhteiskuntatieteiden maisteri	Kurssikeskuksessa keittäjälinja
Tiia	47	YAMK sosiaali-ala	Yo-merkonomi
Teemu	30	Konetekniikan insinööri, opiskelija	Peruskoulu
Joni	40	Sosionomi	Lähihoitaja
Sanni	25	Yleinen ja aikuiskasvatustiede, opiskelija	Ylioppilas, myöhemmin opiskellut lisää
Sara	24	Oikeustiede, opiskelija	Ylioppilas, myöhemmin opiskellut lisää

Taulukko 1. Haastateltavat ja heidän kuvauksensa

Yksinhuoltajuus on tutkimuksessani määritelty haastateltavien omien subjektiivisten kokemusten mukaisesti. Tutkimukseen osallistuivat ne henkilöt, jotka kokivat itse kasvaneet yksinhuoltaja perheessä, enkä näin ollen rajannut mitenkään esimerkiksi ikää, josta lähtien perheessä on ollut vain yksi huoltaja. Haastateltavat olivat eläneet yhden vanhemman perheessä 1–8-vuotiaista lähtien. Näin ollen kaikilla tutkimukseen osallistuneilla vastuu perheestä on ollut suurimman osan lapsuudesta pelkästään äidillä.

Aineiston otannaksi määrittyi kuusi haastattelua saturaation myötä. Saturaatiolla tarkoitetaan aineiston kylläntymistä, jolloin jossain vaiheessa aineisto alkaa lähinnä vain toistaa itseään eikä mitään uutta merkittävää tutkimuksen kannalta enää nouse esiin (Tuomi & Sarajärvi 2009, 87). Kuuden haastattelun jälkeen oli huomattavissa, että uudet haastattelut eivät tutkimusongelman kannalta enää tuottaneet lisää uutta merkittävää tietoa ja näin ollen tutkimuksen otannaksi muodostui kuusi. Tässä vaiheessa samat asiat alkoivat jo toistumaan vastauksissa ja näin ollen koin haastateltavien määrän riittäväksi.

6.3 Aineiston keruu haastattelemalla

Laadullisessa tutkimuksessa käytetään usein ihmisiä tiedonkeruun välineenä (Hirsjärvi 2009, 164). Tämä mahdollistaa tutkijan pääsyn suoraan ilmiön juurille. Haastattelut jaotellaan Hirsjärven ja Hurmeen (2008, 43–46) mukaan strukturoituihin sekä strukturoimattomiin haastatteluihin. Strukturoidut haastattelut ovat formaaleja lomakehaastatteluja, joissa kysymykset ovat kiinteitä ja valmiiksi asetettu. Strukturoimattomat haastattelut ovat vapaamuotoisempia, ja niihin kuuluu kaikki välimuodot puolistrukturoiduista haastatteluista avoimiin haastatteluihin. (Hirsjärvi & Hurme 2008, 43–46.) Haastattelun tavoitteena on selvittää, mitä sanottavaa haastateltavalla on tutkimukseen liittyen. Haastattelu voidaan nähdä eräänlaisena keskusteluna haastattelijan ja haastateltavan välillä, jota haastattelijä kuitenkin johtaa. Haastattelu on vuorovaikutustilanne, jossa osapuolet vaikuttavat toisiinsa. (Eskola & Suoranta 1999, 86.) Toteutin aineiston keräämisen teemahaastatteluilla. Tutkimusongelmani kannalta koin teemahaastattelun sopivaksi keinoksi saada tietoa tutkittavasta ilmiöstä. Hirsjärven ym. (2009, 164) mukaan tutkimusta tehdessä tulee suosia sellaisia metodeja, joissa tutkittavien näkemykset ja ajatukset pääsevät luonnollisesti esiin. Yksi tällainen metodi on teemahaastattelu.

Teemahaastattelulla tarkoitetaan haastattelua, jossa haastattelun aihealueet ovat jaettuina ennalta päätettyihin teemoihin. Teemoja miettiessä tulee pitää mielessä tutkimusongelma, johon tutkimuksella halutaan vastata. Teemat voidaan rakentaa kolmella eri tavalla. Yleisin tapa on muokata teemat intuition perusteella, joka on myös tämän tutkimuksen toimintamalli. Tällöin teemat kehitetään luovasti ilman selkeää teoriaohjautuvuutta. Muut vaihtoehdot ovat kirjallisuudesta tai teoriasta lähtöisin oleva teemoittelu, jolloin aiemmat tutkimukset tai teoreettinen tausta ohjaavat teemojen luomista. (Eskola & Vastamäki 2015, 35.) Teemahaastatteluille tyypillistä on, että ne ovat melko avoimia ja sen myötä vapaamuotoisia. Kuitenkin päätetyt teemat takaavat sen, että haastateltavat puhuvat edes joltain osin samoista asioista. Teemat myös muodostavat tutkimukselle oman kehikkonsa, josta on aineiston analyysissä hyötyä. (Eskola & Suoranta 1999, 88.)

Teemahaastattelussa kysymykset eivät ole tietyssä järjestyksessä tai muodossa. Haastattelijan tehtävänä on käydä kaikki teema-alueet läpi haastattelun aikana, mutta niiden järjestys ja laajuus vaihtelevat haastattelu kohtaisesti. Usein haastattelijalla on jonkinlainen tukilista mukana, mutta ei välttämättä suoraan valmiita kysymyksiä. (Eskola & Vastamäki 2015, 29.) Myös tässä tutkimuksessa jokaisessa haastattelussa käytiin läpi samat teemat, mutta tapauskohtaisesti jokaisen haastateltavan kohdalla syvennyttiin enemmän niihin aiheisiin, jotka heille olivat tärkeitä. Näin ollen haastattelujen painopisteet vaihtelivat tapauskohtaisesti. (LIITE 1).

Haastatteluissani oli kolme teemaa, jotka olivat perhetausta, koulutuspolun muodostuminen sekä muut kouluttautumiseen ja elämään vaikuttaneet tekijät. Ensimmäinen teema käsitteli haastateltavan perhettä, omaa persoonaa ja lapsuutta sekä tapaa, miten koulutus näyttäytyi haastateltavien lapsuudessa. Toisessa teemassa käytiin läpi koulutuspolun muodostumista käsitellen muun muassa koulutussiirtymiä, miten koulutuksesta puhuttiin perheessä sekä miten koulut valittiin. Kolmas teema koski muita koulutukseen ja yleisesti elämään vaikuttaneita muita tekijöitä, kuten harrastuksia sekä muita merkittäviä henkilöitä äidin lisäksi.

Haastattelut toteutettiin työpaikallani Pienperheyhdistyksessä sekä kirjastojen tiloissa. Paikoille yhteistä olivat rauhalliset tilat, joissa haastattelut onnistuivat rauhassa ilman keskeytyksiä. Tuomi ja Sarajärvi kuvaavat, että haastattelumiljööön tulee olla mahdollisimman rauhallinen ja haastateltavan tarpeisiin vastaava (Tuomi & Sarajärvi 2009, 30). Haastattelut kestivät 35:53–56:34 minuuttia. Haastateltavat nimesin litteroituihin aineistoin H1-H6 ja oman osuuteni merkitsin aina T:nä.

6.4 Aineiston analyysimenetelmä

Keräsin tutkimuksen aineiston teemahaastatteluilla, joten pidin luonnollisena jatkumona suorittaa aineiston analyysin teemoittelemalla. Teemoittelu on yksi laadullisen tutkimuksen analyysiväline. Teemoittelun tarkoituksena on löytää aineis-

tosta tutkimusongelmaa selittäviä teemoja. Tämän avulla aineistosta voidaan poimia sen keskeisimmät aiheet ja vertailla niitä. Tutkijan on erittäin tärkeää pyrkiä löytämään tutkimusongelman kannalta merkittävät teemat. Teemoittelu vaatii teorian ja aineiston vuoropuhelua, jonka myötä ne luonnollisesti yhdistyvät eivätkä jää erillisiksi kokonaisuuksiksi. (Eskola & Suoranta 1999, 175–176.)

Leena Koski (2011, 135–138) on kuvannut artikkelissaan teemoittelun vaiheita analyysia tehdessä. Koski kutsuu käyttämäänsä menetelmää *dialogiseksi tematisoinniksi*, jonka lähtökohtana on aineiston, teoreettisen taustan, tutkijan aseman, aiemman tutkimuksen sekä tutkimuksen kontekstuaalisen tiedon jatkuva vuoropuhelu. Dialogisuus on siis tämän analyysimenetelmän keskeinen näkökulma ja lähestymistapa. Teemoittelussa aineistoa dialogisen tematisoinnin mukaisesti, analyysin ensimmäinen vaihe on käydä aineistoa mahdollisimman paljon läpi ja sen myötä löytää tutkimuskysymykseen ja teoreettiseen taustaan liittyviä haastateltavien sanomia asioita. Näitä tiivistyksiä Koski kutsuu *avaintapahtumiksi*. Avaintapahtumat ovat tutkimuksen kannalta merkittäviä lausahduksia, joita aineistosta nousee esiin ja näin ollen ovat tärkeässä roolissa analyysia tehdessä. Haastatteluista esiin nousseet lauseet kirjataan ylös ja niistä tehdään lisäksi yleistykset. Näiden yleistysten myötä eri haastatteluista saatuja vastauksia on mahdollista teemoitella samojen teemojen alle. (Koski 2011, 135–138.)

Dialogisen tematisoinnin toisessa vaiheessa Koski (2011, 138–145) korostaa, että aineiston ja teoreettisen viitekehyksen on oltava jatkuvassa vuoropuhelussa tutkimuksen edetessä. Tärkeää on jättää varaa muutoksille erilaisten seikkojen ilmetessä aineistosta analyysin kehittyessä eteenpäin. Teemojen tulee olla tarkoin mietittyjä ja teorian kanssa vuoropuheluvia ennen kuin niitä voidaan nimittää lopullisiksi teemoiksi. Kuitenkin aluksi löytyneitä teemoja voidaan Kosken mukaan pitää *teemahypoteeseina* ja näin ollen niillä on mahdollista aluksi testata teemojen toimivuutta sekä muuttaa niitä tutkimuksen edetessä. Teemojen testaaminen tapahtuu palaamalla uudestaan ja uudestaan takaisin aineistoon ja tarkastelemalla sitä. Tämän myötä on mahdollista määrittää aineistoon sopivat teemat ja sen myötä lähteä rakentamaan analyysia sekä sen tulkintaa. Joissain tapauksissa teemahypoteesien testaaminen voi johtaa myös teemojen muuttamiseen. (Koski 2011, 138–145.)

Lopuksi aineistosta löydetty teemat käydään läpi erikseen ja niitä syvennetään vielä lisää analyysin jatkuessa. Kun kaikki teemat ovat löytyneet aineistosta, kirjoitetaan teemoista sisällöllisiä lukuja, joissa tärkeää on osoittaa perustelut, erilaiset vaihtelut, poikkeamat sekä toistot. Samalla myös teoria elää mukana tutkimuksen teossa ja tarpeen tullen myös sitä tulee pystyä muokkaamaan. Lopuksi teemojen tulkinnat yhdistetään ja ne vastaavat tutkimuskysymykseen. (Koski 2011, 145–146.) Seuraavassa luvussa kuvaan tarkemmin, kuinka toteutin aineiston analyysin Pro gradu -tutkielmassani.

6.5 Aineiston analyysin kulku teemoittelemalla

Aloitin aineiston analyysin tutustumalla litteroituun aineistoon tarkasti. Luin ja kuuntelin aineistoja useaan otteeseen, jotta sain mahdollisimman hyvän ymmärryksen aineistosta ja siinä esiintyvistä asioista. Bourdieun pääomajajit olivat tutkimukseni teoriakehyksen kannalta merkittävässä roolissa, joten analysoin aineistoa taloudellisen, kulttuurisen ja sosiaalisen pääoman näkökulmasta. Aineiston analyysini oli siis teorialähtöinen. Tutustuessani aineistoon syvemmin ylivivisin eli koodasin tietyin värejin kunkin pääoman niin, että pystyin ne tunnistamaan tekstistä helposti. Pidin mielessäni myös koulutuksen periytyamisen ja sosiaalisen liikkuvuuden teemat analysoidessani aineistoa. Samalla kirjoitin tekstiin tarkentavia muistiinpanoja haastateltavien lausahduksista. Analysoin siis kumpaakin tutkimuskysymystä samaan aikaan, koska huomasin, että monet asiat olivat päällekkäisiä elämänkulun ja koulutuksen näkökulmasta. Haasteena oli myös pääomien päällekkäisyys, koska välillä oli haastavaa erottaa, mistä pääomasta haastateltavien puheessa oli kyse. Näin ollen en halunnut poissulkea mitään suhtautumalla aineistoon liian kapeakatseisesti.

Kävin jokaisen haastattelun tarkasti läpi ja kokosin jokaiselle haastateltavalle oman taulukon, jossa esiintyi kaikki kulttuuriseen, taloudelliseen ja sosiaaliseen pääomaan liittyvät lausahdukset eli avaintapahtumat. Monien haastateltavien

kohdalla kävi niin, että jokin pääoman laji nousi enemmän esille kuin toiset. Kerätyistä taulukoista oli helppo tarkastella esiin nousseita asioita. Taulukkoon lisättiin lainauksen lisäksi siitä tehty lyhyt yleistys. Tämän jälkeen jaottelin lausahdukset pääomien mukaisesti. Kokosin jokaisen pääoman alle kaikki kyseiseen pääomaan liittyneet lausahdukset ja kokosin niistä sen jälkeen teemat. Tärkeää oli löytää aineistosta avaintapahtumia, joilla on ollut käänteentekevä vaikutus haastateltavan elämään ja näin ollen se on voitu nähdä merkittävänä tekijänä yksilön elämänpolun muodostumiselle.

Seuraavaksi esittelen taulukossa esimerkin avulla, millä tavalla yleistyksen avaintapahtumien lauselmista syntyvät. Esimerkistä näkee ensiksi kenestä haastateltavasta on kyse, haastattelussa esiintynyt lause ja sen jälkeen lauselmasta tehty yleistys. Tämän lisäksi näkyy myös mihin pääoman lajiin sekä sen alakategoriaan lause kuuluu. Seuraavaksi esittelen taulukossa tarkemmin esimerkkejä dialogisesta tematisoinnista.

Haastattelutapa:	Lauselmä:	Tiivistys:	Teema ja alakategoria:
Sanni	"No koska tarttin rahaa ja sit oikeestaan äitillä oli niitä työttömyysjaksoja siinä vaiheessa kun mä oon ollu siinä lukion loppu vaiheella nii sit mä maksoin ite kuitenkin paljon elämisestäni niin halusin hankkia käyttörahaa siihen".	ÄIDILLÄ TYÖTTÖMYYTTÄ, VASTUUTA TALOUDESTA MYÖS SANNILLA	<ul style="list-style-type: none"> • Taloudellinen pääoma ➤ Työn merkitys perheelle
Minna	"En mä harrastanu mitään mikä nyt ois vieny mua mihinkään. Myöskin se asia on se tietyn kulttuurisen pääoman puuttuminen, että tämmösiin harrastusasioihin ei kannustettu kotona".	HARRASTAMISEEN EI KANNUSTETTU KOTONA	<ul style="list-style-type: none"> • Kulttuurinen pääoma ➤ Harrastaminen
Joni	"Mul on ystäviä ympäri puolta maailmaa futiksen takia ja tota...Se on opettanu paljon asioita".	HARRASTUKSEN TUOMAT VERKOSTOT	<ul style="list-style-type: none"> • Sosiaalinen pääoma ➤ Yhteisöjen vaikutus elämään ja kouluttautumiseen

Taulukko 2. Esimerkkejä dialogisesta tematisoinnista

Yleistykset oli selkeä jaotella jokaisen pääoman alle omaksi alakategoriakseen. Suoritin saman koonnin siis kaikille kolmelle pääoman lajille (LIITE 2). Keräsin kaikki pääomiin liittyvät lauseimat, jotka kävivät dialogia myös teorian kanssa. Teemojen ollessa valmiit, jaoin ne tutkimuskysymysten mukaisesti eli miten pääomat näkyivät yhden vanhemman perheessä kasvaneen yleisessä elämänkulussa sekä miten pääomat näyttäytyivät koulutuspolun muodostumiseen. Luonnollisesti osa teemoista sopi kumpaankin tutkimuskysymykseen ja näin ollen ne sijaitsivat kummassakin osiossa. Teorian vaikutus analyysiin näkyi siinä, että teemoittelun pääteemoina toimi pääoman lajit, joiden alle jokaiseen muodostui alalajeja.

Kokosin kaikki teemat yhteen samaan taulukkoon, jonka jälkeen tutkin teemoja vielä tarkasti tämän jälkeen ja yhdistin sellaiset osa-alueet, jotka olivat mahdollista yhdistää. Esimerkiksi taloudellisen pääoman alla olleet ”työn tekemiseen painostettiin kotona nuorena” ja ”työn tekemiseen ei painostettu”, yhdistyi yhdeksi teemaksi, joka oli ”työn merkitys perheelle”. Alla oleva taulukko 3 kuvaa yhdistettyjä teemoja. Seuraavassa luvussa kuvaan tarkemmin analyysistä saatuja tuloksia.

Taloudellinen	Sosiaalinen	Kulttuurinen
<ul style="list-style-type: none"> • Perheen taloudellisen tilanteen vaikutus arkeen 	<ul style="list-style-type: none"> • Tiivis perhe ja tuki-verkoston vähyys 	<ul style="list-style-type: none"> • Harrastaminen
<ul style="list-style-type: none"> • Perheen taloudellisen tilanteen vaikutus harrastamiseen 	<ul style="list-style-type: none"> • Yhteisöjen vaikutus elämään ja kouluttamiseen 	<ul style="list-style-type: none"> • Oma persoona ja itse asetetut päämäärät koulutuksessa
<ul style="list-style-type: none"> • Työn merkitys perheelle 	<ul style="list-style-type: none"> • Yhteisöllinen asuinalue 	<ul style="list-style-type: none"> • Vanhemman tuki ja suhtautuminen lastensa koulutukseen
	<ul style="list-style-type: none"> • Ystävät sekä muut elämään ja kouluttamiseen vaikuttaneet ihmiset perheen lisäksi 	

Taulukko 3. Teemoittelun tiivistys yhdistettyihin alakategorioihin

7 Tutkimustulokset ja niiden tulkintaa

Seuraavissa luvuissa tarkastelen analyysistä esiin saatuja tuloksia. Käsittelen aiheet teoriapohjana toimineen Bourdieun pääomien mukaisesti. Jokainen pääoman laji näyttäytyy jossain roolissa kaikkien haastateltavien elämässä ja kokemuksissa. Pääteemat eli taloudellinen, sosiaalinen ja kulttuurinen pääoma, olen jakanut analyysistä esiin nousseisiin alateemoihin. Aloitan esittelemään tuloksia taloudellisesta pääomasta, jonka jälkeen siirryn sosiaaliseen pääomaan ja viimeistenä kulttuurinen pääoma. Jokaisen teeman alla on alateemoja kolme tai neljä kappaletta, jotka kuvaavat monipuolisesti ilmiötä haastateltavien elämässä ja kokemuksissa.

7.1 Taloudellisen pääoman vaikutus

Taloudellinen pääoma näyttäytyi kaikkien haastateltavien puheessa jossain muodossa. Osa haastateltavista puhui suoraan rahasta ja siitä oliko perheellä hyvä vai heikko taloudellinen tilanne. Taloudellinen pääoma ja sen vaikutukset elämään näkyivät kuitenkin paljon myös silloin kun ei puhuttu suoraan rahasta vaan esimerkiksi asuinalueista tai harrastusmahdollisuuksista. Seuraavaksi esittelen tarkemmin, miten taloudellinen pääoma näkyi haastateltavien kokemuksissa ja kertomuksissa lapsuudesta.

7.1.1 Perheen taloudellisen tilanteen vaikutus arkeen

Haastatteluissa taloudellista pääomaa kuvattiin suoraan rahan, erilasten tavaroiden ja asioiden sekä mahdollisuuksien kautta. Haastateltavat ymmärsivät rahan yhteyden moniin heidänkin arkeaan koskettaneisiin asioihin. Kaikki haastateltavat puhuivat melko suoraan heidän lapsuuden perheidensä rahatilanteista. Yli puolet muistelivat, että perheen taloudellinen tilanne ei ollut lapsuudessa hyvä. Kuudesta haastateltavasta ainakin kahden kohdalla heidän äitinsä olivat olleet työttöminä jossain vaiheessa haastateltavien lapsuutta ja nuoruutta. Etenkin näissä tapauksissa raha ja sen puute korostui haastateltavien kertomuksissa. Työttömyyden ja matalan tulotason myötä haastateltavat kokivat, että he tiedostivat rahan merkityksen ja sen vähyyden jo lapsuudessaan. Etenkin Sanni ja Tiia korostivat haastatteluissaan tätä näkökulmaa kokemuksiinsa. Heille kummallekin

raha oli stressaava asia heidän lapsuudessaan ja kumpikin kokivat, ettei olisi pitänyt olla heidän tehtävänsä huolehtia perheen pärjäämisestä taloudellisesti.

”Äiti ei koskaan ollut kovin hyvä palkkasissa töissä ja sil on ollut työttömyysjaksoja välillä, niin se on tietenkin näkynyt siinä tulotasossa et on pitänyt pienestä pitäen jo tiedostaa sitä rahan merkitys ja rahan käyttöä”. -Sanni, 25

”Ei se kuulu lapsille. Ei ois pitänyt olla mun pesti ollenkaan miettiä paljonko mun syömät leivät maksaa tai voiks mä laittaa juustoo yhen vai kaks siivuu leivän päälle”. -Tiia, 47

Lähes kaikki haastateltavista, Tiia pois lukien, kuitenkin kokivat, että heiltä löytyi lapsena kaikki tarpeellinen ja heidän perustarpeensa täytyivät. Monet mainitsivat myös ymmärtävänsä nyt aikuisena, kuinka taloudellisesti tiukkaa heidän perheillään oli lapsuudessa ollut. Kokemukset rahan vähyydestä kosketti lähes jokaista haastateltavaa edes jollakin tavalla.

”Ei en mä koe. Äiti on tarjonnu mulle ihan tosi hyvän lapsuuden, vaikka se on ollut yksin ja se on joutunu tavallaan kantaa kahen ihmisen panoksen yksin siinä vaihees kun isä on ollut aika lyttävänä siel taustalla. Ihan kaiken suhteen niin kyl silleen kaikki rispekti että on tarjonnu hyvät olot ja vaik oli vähän rahaa niin ei mul ikin ollut sellast hätää et se ei ois riittänyt ja nyt tosiaan tuntuu ihan luksukselta kun saa pari sataa euroo jotain opintorahaa et on vaan vuhuu!”. -Sara, 24

Sara ja Minna kokivat, että heidän lapsuudessaan perheen taloudellinen tilanne ei näyttäytynyt negatiivisesti. Heidän mukaansa he eivät kumpikaan joutuneet miettimään lapsena rahan vähyyttä tai sen vuoksi tekemättä jääviä asioita. Kumpikin kuitenkin tiedostivat nyt aikuisiällä, että lapsuudessa perheellä ei ollut paljon rahaa. Muille haastateltaville raha ja sen puute nousi keskusteluissa useaan otteeseen esiin. Perheiden koolla voi kuitenkin olla vaikutusta tähän kokemukseen, joka Saralla ja Minnalla lapsuudessaan oli. Sara, Sanni ja Minna olivat perheensä ainoita lapsia, kun taas Teemun, Jonin ja Tiian perheessä lapsia oli yhteensä neljä. Näin ollen siis vanhemman ajalliset ja taloudelliset resurssit olivat oletettavasti pienemmät näissä viiden hengen perheissä kuin yhden vanhemman ja yhden lapsen perheessä.

Tiia ja Sanni puhuivat kumpikin perheen taloudellisen tilanteen vaikuttaneen myös heidän kouluttautumiseensa. He kokivat, että huoli ja stressi lapsuudessa

perheen pärjäämisestä sekä taloudellisesta tilanteesta oli suuri, eivätkä he halunneet kokea samoin enää aikuisina. Kouluttautuminen korkeammalle kuin heidän vanhempansa toi heille turvaa tulevaisuutta ajatellen.

"No se varmaan et on nähny et minkäläistä se äidin arki on ollut et sit on halunnun i te jotain muunlaista ei ehkä tarvis koko aikaa laskee sitä penniä siellä kaupassa, että paljonko nää ostokset nyt maksaa silleen kiristää vyötä kerta et ehkä mä jostain on tullu vahvasti se ajatus et koulutus on se avain siihen". - Sanni, 25

7.1.2 Perheen taloudellisen tilanteen vaikutus harrastamiseen

Kulttuurinen pääoma harrastamisen muodossa oli vahvasti yhteydessä taloudellisen pääoman puutteeseen. Taloudellinen ja kulttuurinen pääoma ovatkin vahvasti yhteydessä pääomakentillä toisiinsa (Bourdieu 1998, 30). Taloudellisen pääoman puute vaikutti monen haastateltavan kohdalla negatiivisesti heidän harrastusmahdollisuuksiinsa lapsuudessa ja nuoruudessa. Neljä haastateltavaa koki, että he eivät voineet harrastaa mitä halusivat perheen taloudellisen tilanteen takia. Sannin kohdalla harrastaminen kuitenkin oli mahdollista hänen isänsä kustantaessa sen. Ilman tätä, harrastamista ei olisi Sannin elämässä ollut.

Suomessa mahdollisuudet harrastaa, eivät ole tasavertaiset kaikille lapsille. Perheen sosioekonominen tausta vaikuttaa ratkaisevasti siihen, mitä lapsi voi harrastaa. (Purhonen ym. 2014, 155.) Tämä näkyy myös haastateltavien kokemuksissa. Kaikki haastateltavat kokivat, että harrastamisella on suuri merkitys lapsen elämään, olivat he sitten itse päässet tai eivät harrastamaan heille mieluisia harrastuksia. Teemun mukaan suurin puute hänen lapsuudessaan oli se, että hänelle ei tarjottu mahdollisuutta harrastaa mitään. Intoa ja kykyä olisi riittänyt, mutta taloudelliset haasteet ja vanhemman kyky vastata tähän tarpeeseen oli heikko.

"Mä tykkäsin jääkiekosta, mut ei pystyny kun ei ollu rahaa niin se harmitti... Itte oon aina pitäny sitä hyvänä juttuna sitä et urheilu tavallaan yhdistää lapsia ja et sitä kautta tullu paljon uusia kavereita. Et oon pitäny sitä tosi tärkeenä". - Teemu, 30

Jonille jalkapallon harrastaminen oli todella tärkeä harrastus lapsuudessa ja vielä aikuisuudessakin. Jonin mukaan hän kustansi itse harrastamisensa jo nuorena, koska hänen äidillään ei ollut mahdollisuutta maksaa kaikkien lasten harrastamista kokonaan. Maksamalla itse osan kustannuksista oli harrastaminen mahdollista. Näin ollen hän ymmärsi jo hyvin nuorena perheen rahatilanteen ja sen tuomat reunaehdot harrastamiselle. Halu harrastaa oli kuitenkin niin suuri, että rahat hankittiin kesätöiden avulla.

”Ei meille hienoimmat Niken tai Adidaksen kengät jalassa ollu. Se on ihan selvä homma ja välillä harmitti aina se, että jouduttiin tekee tosi paljon töitä että saatiin jotain asioita. Tarkotan sillä työnteolla et jouduttiin miettiin et jos tarvis vaikka uudet hanskat että millon oikein sai maalivahdin uudet hanskat. Se ei ollu niin yksinkertainen et äiti anto vaan 40 euroo mee hakemaan. Kesätöihin menin esimerkiksi heti kun oli mahdollista niin sai vähän omaa rahaa ja sillä mahdollisti asioita. Sillei kyllä se usein harmitti mutta oli niinkun sinut sen kanssa.”-Joni, 40

Tiian tapauksessa sosiaalityö mahdollisti harrastamisen edes vähän aikaa, mutta muuten hän joutui lapsena jatkuvasti pohtimaan harrastuksen tuottamia kustannuksia perheelle. Tämä aiheutti Tiialle todella paljon stressiä ja sen vuoksi hänen halunsa harrastaa myös väheni hänen kasvaessaan isommaksi. Stressi rahasta ja sen riittävydestä aiheutti siis huolta jo varhaisesta vaiheesta lähtien. Lopulta hän päätyi kerho-ohjaajaksi seurakunnalle, koska muuhun harrastamiseen hänellä ei ollut rahaa. Harrastus osoittautui kuitenkin mieluisaksi ja sillä oli kauaskantoisia vaikutuksia myös Tiian tulevaisuuteen.

”Mä ratsastin yhdessä kohtaa. Sossu makso sen, mutten mä en ois menny sinne koska se ois ollu liian kallista. Sit mä tajusin et matikkapää ei mul riitä et must ei eläinlääkärin tule ja sit toi et mä oon aina hoitanu pikkuveljeni ja sen jälkeen kaikkea muutakin lapsia ja ollu kerho-ohjaaja melko pienestä asti seurakunnalla niin se oli vaan semmonen jatko.”-Tiia, 47

Minnan kohdalla harrastaminen oli melko satunnaista, eikä häntä osattu ohjata harrastusten pariin. Näin ollen siis Minnan lapsuudessa taloudellinen pääoma ei ollut suurin este harrastamattomuudelle, vaan vanhemmat tietämättömyys aiheesta. Saran kohdalla taloudellisen pääoman puute ei ollut este harrastamiselle, vaan hän sai harrastaa koko lapsuutensa ja nuoruutensa hänelle tärkeää harrastusta.

7.1.3 Työn merkitys perheelle

Perheissä, joissa koulutustausta on matalampi, myös odotukset lapsen koulutautumiseen ovat matalammat. Yksilön on helppo sijoittua sellaisiin tehtäviin tulevaisuudessa, jotka vastaavat hänen taustaansa. Esimerkiksi työn teon merkitys voi tällaisissa perheissä korostua. (Naumanen & Silvennoinen 2010, 83.) Puhe työstä ja sen merkityksestä jakautui haastatteluissa kahtia. Sara ja Minna kokivat, että heitä ei painostettu töihin missään vaiheessa nuoruutta eikä heidän perheeseensä ylipäätään puhuttu työn tekemisestä paljoakaan. He saivat keskittyä rauhassa opiskelemaan ja he kokivatkin, että opiskelu oli heidän tärkein työnsä eikä tarvetta opintojen ohessa työskentelylle ollut. Kummankin kertomuksesta välittyi, että heidän vanhempansa ajattelivat koulun olevan heidän työtänsä ja näin ollen kesällä he saivat levätä rauhassa, eikä kiirettä työelämään siirtymiseen ollut.

”En itse asias ees tehny kesätöitä tai mä siis vahdin satunnaisesti sellasii paatteja yhellä laiturilla mutta ei en tehny. Kyl sit jotenkin kun tuli se kesäloma lukiossakin kyl mä sit siitä silleen nautin.” Sara, 24

”Kun mä oon ollu esimerkiks yläasteikänen niin äiti ei oo koskaan painostanu mua tekee kesätöitä, mitä monissa muissa perheissä jotenkin sopii se siihen eetokseen, että töiden tekemisestä oppii myöhempää elämää. Äiti oli ehkä pikemminkin sitä mieltä, että koulu on mun työ ja kesällä levätään. Ei oo koskaan noussu työntekeminen sellaseks merkittäväks.” -Minna, 40

Muiden kohdalla työnteosta puhuttiin hieman eri sävyyn heidän kodeissaan. Tiian ja Teemun kohdalla työnteko mahdollisti kotona asumisen, koska heidän äitinsä vaativat heiltä rahaa vastineeksi asumisesta kotona jo hyvin nuoresta lähtien. Minna Kelhän mukaan usein työväenluokkaisten vanhempien on helpompi hyväksyä lapsen lyhyt kouluttautuminen ja sen myötä nopea työelämään siirtyminen (Kelhä 2008, 86). Tämä asetelma toteutui myös Tiian ja Teemun kertomuksissa. Joni ja Sanni rahoittivat myös työn teolla muun perheen elämistä, mutta heidän kohdallaan ei ollut samanlaista vaatimusta elättämisen suhteen kuin Teemun ja Tiian tilanteessa. Useiden haastateltavien kohdalla työn teko mahdollisti monen asian tekemisen kuten harrastamisen sekä vaatteiden hankinnan, koska perheellä ei ollut rahaa niitä kustantaa.

Haastattelija: Sanottiiks sulle siitä, että pitääkö sun mennä töihin vai...

Tiia: Sanottiin...

Haastattelija: Sanottiin?

Tiia: Joo ja et osa pitää maksaa himaan. Ja minähän maksoin etten ois joutunu kadulle. -Tiia, 47

Kuitenkin monen kohdalla työ on astunut verrattain aikaisin haastateltavien elämään. Perheen taloudellinen tilanne vaikutti siihen, että kesätöihin piti mennä jo aikaisessa vaiheessa. Sannin, Villen, Teemun ja Tiian kohdalla he olivat kaikki joutuneet pohtimaan rahaa jo nuoresta pitäen, joka myös edesauttoi työelämään pääytymistä jo nuorena. Esimerkiksi Sanni meni töihin lukion ohessa, jolloin vain harvat hänen ystävästään olivat vielä töissä. Näin ollen hän koki astuneensa aikuisuuteen nopeammin ja aiemmin kuin muut hänen ikäisensä yleensä. Myös Tiia, Joni ja Teemu kertoivat menneensä kesätöihin heti kuin se vain oli mahdollista. Oman käyttörahan saaminen mahdollisti monia asioita ja sen kautta helpotti myös nuorten arkea.

"No koska tarttin rahaa. Sit oikeestaan äitillä oli niitä työttömyysjaksoja siinä vaiheessa kun mä oon ollu siinä lukion loppu vaiheella nii sit mä maksoin ite kuitenkin paljon elämisestäni niin halusin hankkia käyttörahaa siihen. Ja sit mä halusin tehdä jotain. En halunnu vaan hengaila sitä vuotta. Mä alotin kaupassa töissä sinä kesänä kun täytyi kaheksantoista ja jatkoin sit siitä abivuoden koulun ohella töissä. Toki se välillä tietty mietitytti, kun osa kavereist oli viel vapaalla, et ei tarvinnu tehdä töitä et oishan sekin varmaan ollu kivaa, mut kuitenkin se oli tärkeätä itelle että jotenkin sai sitä töitä ja sai sitä työkokemusta vaikkei se ehkä siinä vaiheessa lukion ohessa rahallisesti niin tärkeätä siinä koulun ohella, kesällä sit enemmänkin. Mutta se oli tärkeätä itelle et sai sitä työkokemusta ja pääs töihin." -Sanni, 25

7.2 Sosiaalisen pääoman vaikutus

Sosiaalinen pääoma näyttäytyi haastateltavien kertomuksissa monin tavoin. Perheen rooli korostui ja perheet koettiin pääasiallisesti tiiviiksi. Myös asuinalue ja sen yhteisöllisyys koettiin tärkeiksi sosiaalisiksi pääoman muodoiksi. Tämän lisäksi esiin nousi erilaiset yhteisöt esimerkiksi koulun ja harrastusten kautta sekä ystävät sekä muut merkitykselliset ihmissuhteet lapsuudessa ja nuoruudessa. Seuraavaksi kuvaan tarkemmin luvuittain esiin nousseita teemoja.

7.2.1 Tiivis perhe ja tukiverkoston vähyys

Perhe on yksi sosiaalisen pääoman muodostumisen tärkein paikka. Pääoma muotoutuu normien, sosiaalisten verkostojen sekä suhteiden myötä. Nämä kaikki vaikuttavat myös nuoren kognitiiviseen sekä sosiaaliseen kasvuun. (Helve, Honkasalo, Kuusisto, Louhivuori & Kokkonen 2005, 167.) Kaikille haastateltaville yhteistä oli, että he kokivat yhden vanhemman perheessä kasvamisen heille normina. Kaikki korostivat sitä, että se oli ainut totuus, jonka he tiesivät ja lähes kaikkien oli vaikea sanoa, mitä se olisivat kaivanneet elämässään tai mitä he olisivat halunneet, että olisi ollut toisin. Yhden vanhemman perhe koettiin siis haastateluissa aivan luonnollisena perhemuotona, eikä haastateltavat yhdistäneet tai selittäneet perhemuodolla arjen haasteita. Myös perheiden tiiviyys esiintyi monien haastateltavien puheissa. Etenkin perheet, joissa oli äiti ja yksi lapsi, kaikki kuvasivat perhettään erittäin tiiviiksi. Muun muassa perheet luetaan yhdeksi sitovan sosiaalisen pääoman muodoksi. Sitovassa pääomassa verkostoon kuuluvat jäsenet eli tässä tapauksessa perheenjäsenet, ovat merkityksellisessä siteessä toisiinsa. Nämä sidokset ovat usein vahvoja. (Lehtonen & Kääriäinen 2005, 296.)

"Meil on ollu aika semmonen tiivis niinkun äiti ja minä perheyksikkö et meil ei oo hirveesti ollu suhdetta sukulaisiin." -Minna, 40

Myös Joni puhui paljon perheensä tiiviydestä sekä läheisistä väleistä niin äidin kuin sisarustenkin suhteen. Perheellä oli paljon yhteisiä kiinnostuksen kohteita sekä perheen arvot välittyivät selkeästi Jonin puheesta. Heidän arjessaan perhettä ja vanhempia arvostettiin kovasti.

"Sillä tavalla näkyny, että on todella läheiset ja rakkaat välit sisarusten kanssa pidetään yhtä kun ei oo ollu fajjaa. Sillon kun olin kolmannella luokalla niin isä ja äiti eros." Joni, 40

Kaikille haastateltaville yhteistä oli myös perheiden tukiverkoston pienuus. Tukiverkostoja ei juurikaan ollut. Suurin osa pystyi kuitenkin mainita yhden henkilön, joka perhettä auttoi edes välillä kuten esimerkiksi täti tai mummi, mutta muuten perheiden pärjääminen oli yhden vanhemman varassa. Tyypillistä oli, että sukulaiset asuivat kaukana eikä auttavia aikuisia lähipiirissä juurikaan ollut. Perheen

arki oli siis pääasiallisesti täysin yhden vanhemman varassa. Sosiaaliselle pääomalle onkin tyypillistä, että se ei jakaudu tasaisesti eri ihmisten välille (Kouvo 2010, 168).

”Ei ollu mikään älyttömän hyvä (tukiverkosto) että äidin suku asu Kuopiossa ja sitten tota isäst usein ei ollu minkään näköstä hyötty missään asiassa et ukki ja mummi on ollu Kouvolassa semmonen, mutta tota muuten äiti on kyl ollu ihan yksin.” -Sara, 24

Sara ja Joni korostivatkin haastatteluissaan, että perheen yhteinen arki meni lähinnä vain arjen pyörittämiseen, koska aikaa muuhun ei jäänyt. Tämä korostui lähes kaikkien haastatteluissa joko suoraan sanottuna tai muiden kokemusten jakamisen kautta. Yhden aikuisen ollessa vastuusta koko arjen pyörittämisestä jää helposti perheen yhteinen aika ja tekeminen vähälle. Kysyttäessä kukaan haastateltavista ei osannut nimetä koko perheen yhteistä tekemistä tai harrastusta, jota he olisivat lapsuudessaan tehneet paljon. Selityksenä tähän löytyi juuri arjen ja sen toimivaksi tekemiseen menevä aika, jolloin aikaa perheen yhteiselle tekemiselle ei juuri ollut.

”No ei niinkun mä sanoin et luulen että ymmärrät kun on neljä lasta perheessä ja yks äiti siinä ja kaikki harrastaa liikuntaa nii ei siinä hirveesti mitään leirejä ja tommosia et se oli sitä arjen pyörittämistä. Yhteisiä juttuja? Mitä meillä oli, ei ollu mitään mökkii tai tollasta niinkun missä voidaan olla niin ei meillä oikeen ollu semmosia”. -Joni, 40

7.2.2 Yhteisöjen vaikutus elämään ja kouluttautumiseen

Kaikki haastateltavat mainitsivat jonkun yhteisön, johon he olivat kuuluneet lapsuutensa ja nuoruutensa aikana. Ystäväpiiri, harrastukset ja sen luomat verkostot, seurakunta ja koulu olivat esimerkiksi tällaisia verkostoja, joihin haastateltavat olivat kuuluneet sekä, jotka he olivat kokeneet merkittäviksi elämänpolkunsa sekä koulutuspolkunsa muodostumisen kannalta. Verkostot ja rooli niissä kuvaavat yksilöiden sosiaalista pääomaa. Rooli verkostoissa sekä sen tuomat kontaktit vaikuttavat positiivisesti elämään yleisesti. (Saaristo & Jokinen 2004, 177.) Myös haastateltavien kohdalla heidän verkostonsa olivat olleet heille merkittäviä niin

elämässä yleisesti kuin osalla myös koulutuspolun muodostumisen kannalta. Yhteisöt kuten esimerkiksi koulut ja harrastuspaikat edustavat yhdistävää sosiaalista pääomaa, jolle tyypillistä on, että ne tarjoavat mahdollisuuden vuorovaikutukseen. Nämä verkostot eivät ole yhtä syviä kuin sitova sosiaalinen pääoma, mutta niiden merkitys yksilölle on kuitenkin suuri. (Lehtonen & Kääriäinen 2005, 296.)

Tiian kohdalla seurakunnan ja sen tuoman yhteisön merkitys niin kouluttautumiseen kuin yleisesti elämäänkin oli suuri. Hän oli ollut nuorena paljon seurakunnan toiminnassa mukana ja saanut sieltä myös paljon työkokemusta sekä vastuuta jo varhaisessa vaiheessa. Hän koki toiminnan muokanneen niin hänen elämänsä yleisestikin, mutta etenkin koulutuspolun muodostumista. Seurakunnan aikuisilla oli merkittävä rooli kouluttautumiseen kannustamisessa ja tukemisessa, koska kotoa tukea ei saanut. Verkostot mahdollistavat siis sellaisia mahdollisuuksia ja resursseja elämässä, joihin ilman verkostoja ei olisi pääsyä (Baerenholdt & Aerseth 2007, 79).

"Mä olin aktiivinen seurakuntanuori niin sitten mä pyörin seurakunnan kuvioissa nuorisotyönohjaajilta mä sain sitten (neuvoja), nekin sano et mene kymppille älä mene lukioon, mieti vielä mikä susta tulee isona. Tää seurakuntakuvio imas mut joskus... Mä oon ollu kaheksan yheksän vuotias kun mä oon menny tyttökerhoon. Mä kävin niitä kerhoja sit muutaman vuoden. Oisko ollu kolmetoista kun pääsi ekalle kerhonohjaaja kurssille. Mä menin sinne ja must tuli kerhonohjaaja. Lopujen loppuks mä ite opastin uusia kerhonohjaajia ja sit mä olin isosena rippikoulussa ja sit must tuli sen isokoulun... Mikä sen asian nimi on? Niin ohjaaja vaiken ollu pappi enkä nuorisotyöntekijä. Ja sit mä olin, etsiväänuorisotyötä, Mä olin siellä ja pääsin kouluttaa myös niitä."-Tiia, 47

Myös Joni koki harrastuksen tuomat verkostot ja mahdollisuudet todella merkittäviksi asioiksi elämässään. Verkostoista on ollut hyötyä elämässä niin opintojen, työmahdollisuuksien kuin ystävyys-suhteidenkin syntymisen suhteen. Jalkapallo kokosi ihmisiä yhteen ja samalla tarjosi paljon merkittäviä asioita elämään kuten esimerkiksi urheilulukiossa opiskelun. Koulut, joissa haastateltavat olivat olleet niin ala-asteelta korkeakouluun asti, koettiin monen kertomuksissa merkitykselliseksi. Etenkin jos koulu koettiin, jollain tapaa yhteisölliseksi, se koettiin edistäväksi tekijäksi elämässä. Minna esimerkiksi koki lukion ilmapiirin hänelle todella tärkeäksi asiaksi. Minna opiskeli erittäin arvostetussa lukiossa, joka oli näin ollen oma yhteisönsä.

”Sen jälkeen mä oon siirtyny semmoseen Turun silloiseen huippulukioon eli lyseoon. Nykyään ne on sotkenu asiat sillä tavalla, että nykyään ei enää oo tämmösii enää siinä mielessä hierarkisia lukiosyst... Et nää sinne oli vaikee päästä ja sul piti olla tosi hyvä keskiarvo ja kaikkee näin. X-henkilö on käyny sen lukion ja kaikkee. Me oltiin kauheen ylpeitä kun me oltiin lyseo, käsittääkseni tälläst ei oo enää.” -Minna, 40

7.2.3 Yhteisöllinen asuinalue

Mielenkiintoinen esiin noussut teema oli yhteisöllinen asuinalue ja sen vaikutus elämään lapsuudessa. Haastateltavat puhuivat ylipäätään paljon ystävien ja kavereiden merkityksestä, mutta pihapiirin ja asuinalueen ystävät mainittiin todella useasti ja monille selkeästi näiden ystävien merkitys lapsuudessa oli erityinen. Sosiaalinen pääoma kehittyi laajasti yksilön eri elämän osa-alueilla, kuten perheessä ja lähiyhteisöissä (Lehtonen & Kääriäinen 2005, 305). Myös asuinalue edustaa merkittävää lähiyhteisöä. Jonille, Teemulle, Saralle sekä Sannille yhteisöllinen asuinalue oli heidän mukaansa mahdollistanut paljon. Teemu, Sara ja Sanni puhuivat, että pihapiiri, jossa he kasvoivat, oli todella merkityksellinen heille. Pihapiirissä asui paljon saman ikäisiä lapsia, joiden kanssa he viettivät lapsuudessa ja nuoruudessaan paljon aikaa. Sara kertoi, että naapuruston lapset olivat hänelle todella tärkeitä, eikä hän heidän vuokseen tuntenut yksinäisyyttä, vaikka olikin ainut lapsi. Hän nimesi tärkeimmäksi seikaksi juuri yhteisöllisen asuinympäristön.

”Olin ainoona lapsena mut sit tavallaan se ei kuitenkaan näkyny, en mä ollu mitenkään yksinäinen tai mitään, koska äitikin aina esimerkiks otti kaikki lapset vaikkakaan uimaan tai tälleen näin et. Mul oli aina hirveesti kavereita et kuitenkin mä pyörin niitten kavereiden kanssa, et ne oli vähän niinkun sisaruksii ne jotka asu siinä samoilla pihilla.” -Sara, 24

Myös Teemu ja Sanni kokivat yhteisöllisen pihapiirin ja naapuruston lapset todella tärkeiksi ihmisiksi lapsuudessaan. Teemu myös mainitsi, että asuessaan kaupungin vuokra-asunnossa, oli pihapiirissä paljon saman taustaisia lapsia kuin hänen perheensä oli. Myös Sannin kokemuksen mukaan pihapiirissä oli oman ikäisiä lapsia, joiden kanssa hän vietti paljon aikaa lapsena.

”Malmilla asui paljon yksinhuoltajia: Se oli semmonen rivitaloalue että siin oli kanssa omistusasuntoja toisilla piholla ja ne oli kaupungin et rivitaloyhteisö tavallaan. Vähän laidasta laitaan, että lapsiperheitä enimmäkseen, että oli sinänsä mukava ympäristö kasvaa kun oli kavereita. Tuntu ettei siellä piholla ollut muita-kun semmosii et jotenkin oli kaikki yksinhuoltaja perheet laitettu sinne samoille suunnille. Tai ainakin tuntu kun kaikki kaverit oli sitte samanlaisesta tilanteesta että oli isä lähteny ja äiti sitten oli mukana.” -Teemu 30

Jonin kohdalla yhteisöllinen asuinalue mahdollisti harrastamisen. Perheellä ei ollut autoa, joten naapuruston perheet veivät myös häntä jalkapallo harjoituksiin autolla. Ilman avulialta naapureita, ei harrastaminen olisi ollut mahdollista samalla tavalla kuin se hänen lapsuudessaan oli. Naapuruston henki oli siis erinomainen ja toisiaan tukeva. Tämän kaltainen toiminta auttaa paljon yksinhuoltaja perheiden arjen sujuvuutta.

”No äiti on aika sosiaalinen, sitten niinkun itekin pelasin pienellä paikkakunnalla. Me ajettiin aina tunti sinne Joensuuhun. Kaks muuta pelaajaa siitä samast joukkueesta, niiden pelaajien vanhemmat kuskas sitten aina treeni ja pelimatkat sinne. Niin kyllä se oli pienellä paikkakunnallakin. Kokkolassa 11000 asukasta niin tota oli sellanen sosiaalinen ja kyvykäs siinä omassa lajissa niin kyl sitä ystäviä nopeasti sai ja kyllä se verkosto oli niinkun aika kattava. Sit kun oli vielä perheessä neljä lasta kyl meijät tiedettiin siellä pienellä paikkakunnalla.” -Joni, 40

Sara kuvasi myös heidän asuinalueensa vastavuoroista toimintatapaa. Kaikki perheet saivat apua toisistaan tarpeen tullen ja toiminta oli todella yhteisöllistä. Saran perheen ei tarvinnut pärjätä yksin, vaan apu oli naapureiden myötä lähellä. Oli mielenkiintoista huomata, että yhteisölliset asuinalueet olivat monelle haastavalle merkityksellisiä ja ne nousivat esiin monen kokemuksissa merkityksellisenä tekijänä heidän lapsuudessaan.

7.2.4 Ystävät sekä muut elämään ja kouluttautumiseen vaikuttaneet ihmiset perheen lisäksi

Läheiset ihmiset perheen lisäksi edustavat sitovaa sosiaalista pääomaa. Nämä suhteet ovat merkittäviä verkostoja yksilön elämässä. Ystävyysuhteet tarjoavat sosiaalisen pääoman näkökulmasta muun muassa luottamusta ja sosiaalista tukea. (Lehtonen & Kääriäinen 2005, 296–297.) Joni, Minna, Sanni, Sara, Tiia ja Teemu kokivat kaikki ystävien ja kaveriporukoiden olleen merkittävässä roolissa

heidän elämässään jo lapsuudesta lähtien. Tiia ja Sanni kokivat ystävien vaikuttaneen positiivisesti myös koulutuspolun muodostumiseen ja valintaan. Ystäviä haastateltavat olivat saaneet eri vaiheista elämänsä aikana niin koulusta, asuinalueelta kuin harrastuksista. Ystävät olivat heillä kaikilla suuressa arvossa yleisesti heidän elämänsä mielekkyyden kannalta. Monet mainituista ystäväistä oli peräisin jo lapsuudesta tai nuoruudesta.

”Semmosia ihan top-ystävät on tänäkin päivänä sieltä lapsuuden ajalta. Vaikka ne ei pelannu futista niin se lapsuusaika on ollu tänäkin päivänä vaikuttanu elämään, työntekoon kaikkeen et siis kokonaisvaltasesti elämään.” -Joni, 40

”No sillon yläasteen aikasii kavereita nii lukioon ne lähti siis mun kavereista suurin osa. Mut sit niit on kyl tippunutkin matkan varrella et en mä oo... Semmoset pitkäaikaset ystävyysuhteet niin ne on kyl tsempannu koko aika.” Tiia, 47

Osa haastateltavista osasi nimetä ystävien olleen merkittävä osa heidän koulutuspolkunsu muodostumista. Osa heistä taas puhui ystävien merkityksestä yli päättään elämään. Näin ollen voi olla haastavaa erottaa, mihin kaikkiin asioihin ystävät elämässä ovat edes vaikuttaneet, koska heidän läsnäolonsa on ollut niin merkittävää monin eri tasoin haastateltavien elämässä.

”Mä olin paljon kavereiden kanssa siis just ulkona ja tämmöstä ja kesäsin just käytiin uimassa tai mitä nyt perus jotain pelailtiin tai leikki sit et mut meil oli paljon se et mun kaverit sai aina tulla meille ja meil oli ain avoimet ovet et se oli semmost yhteisöllistä sit kuitenkin.” -Sara, 24

Ystävien lisäksi esiin nousi muutamia muita lapsuuden merkittäviä henkilöitä niin yleisesti elämänsä kuin koulutuksenkin kannalta. Perheen lähisukulaiset kuten tädit ja isovanhemmat olivat monille tärkeitä, mutta vain harvalla nämä sukulaiset asuivat lähellä perhettä. Esimerkiksi Teemu mainitsi äidin siskon olleen aktiivisesti perheen elämässä mukana ja Sanni mainitsi isoäitinsä. Tämän lisäksi Sara, Minna, Sanni ja Teemu mainitsivat esimerkiksi opettajia, joilla on ollut vaikutusta heidän koulutuspolkunsu muodostumiseen.

”Kait toi joskus toi yks opettaja oli sanonu et äitille joskus et Teemun kannattais lähteä lukioon et kun sil on niin hyvät matikat sun muut ja ei sit mitenkään muuten tai en oo ainakaan itte kuullu. Ja sit on monesti opettajat kehuu mun matikan taitoja. Että ei ne oo silleen sanonu että kannattaa lähteä ainakaan mun muistaakseni. Et ehkä sieltä ois tullu jos ois ollu jossain ehkä lukiopohjalla tai jossakin sitte.” -Teemu, 30

Haastateltavat kokivat, että positiivisilla kokemuksilla koulunkäyntiin liittyen oli heidän polkunsä muodostumisen kannalta merkittävämpiä vaikutuksia kuin negatiivisilla kokemuksilla. Opettajat olivat osanneet kannustaa heitä sekä tukea siinä, missä vanhemmat eivät olleet osanneet. Opettajien antama tuki ja kannustus oli monen kohdalla sellaista, että he muistelivat lämpimästi heidän sanojaan vielä vuosia myöhemminkin.

”Et mä muistan vieläkin kun mä esitin kuudennen luokan kevät juhlassa semmosen runon, koska mä oon aina kirjottanu runoja myös silloin niinkun lapsena ja esittäny niitä mielelläni ja kynäilly niin esitin kevätjuhlassa semmosen runon koulun päättymisestä ja sitten sano tää rehtori, että lähetät sitten sen runokirjan minulle jonka sinäkin joskus sitten kirjoitat. Ja saatanpa vielä joskus räpsäistä semmosen et se oli kyl silloin tiedossa tää tietty suunta. Samaten yläasteella oli kans yks semmonen äidinkielen opettaja, joka jotenkin otti mut huomaansa ja tota lukiossa nyt varmaan monetkin opettajat nyt jotenkin jos on perus etevä. En mä nyt mikään erityinen oo mut semmonen perus ok koulussa et kyllähän sitä tukee opettajilta saa. Et ne kyl tsemppaa sitten.” -Minna, 40

Tiialle olivat opettajien lisäksi merkittäviä henkilöitä niin yleisesti elämänsä kuin koulutuspolun muodostumisen kannalta kirkon nuorisotyöntekijät, joilta hän koki saaneensa merkittävimmät neuvot oman koulutuspolunsa muodostumiseen sekä tukemiseen. Heidän nevojensa myötä Tiia alkoi pohtimaan omia mahdollisuuksiaan vielä syvemmin. Tiialla oli nuoriso-ohjaajien lisäksi hyviä kokemuksia myös muutamista opettajista.

”Mä olin aktiivinen seurakuntanuori niin sitten mä pyörin seurakunnan kuvioissa nuorisotyönohjaajilta mä sain sitten, nekin sano et mene kymppille älä mene luki-oon, mieti vielä mikä tulee isona.” Tiia, 47

Opettajien ja perheen lisäksi muutama haastateltavista kuvasi myös seurustelukumppaneiden sekä heidän perheidensä olleen tärkeässä roolissa koulutuspolun muodostumisessa. Teemun mukaan hänen tyttöystävänsä sekä tyttöystävän perhe, olivat tukeneet ja kannustaneet häntä kouluttautumisen suhteen todella paljon. Myös Sara mainitsi nuoruuden ajan seurustelukumppaninsa olleen merkittävin ihmissuhde koulutuspolun muodostumisen kannalta. Myös seurustelukumppanin perhe kannusti pyrkimään oikeustieteelliseen.

”Voi olla et se suurin vaikutus on jossain vaiheessa ollu Joonalla kun mä pohdin sitä et mitä mä alan tekee niin se sit alko puhuu sitä et oikis ois kyl sun paikka et sä voisit mennä sinne. Ja en tiiä et silloin voi olla vähän pihalla et mihin haki niin sil on ehk ollu sit eniten vaikutusta.” -Sara, 24

Näin ollen voidaan todeta, että kaikkien haastateltavien elämässä on ollut mukana monia merkityksellisiä ihmisiä sekä ihmissuhteita. Tämän lisäksi myös lähes kaikki haastateltavista kuvasivat haastatteluissaan edes yhden ihmisten elämänsä aikana, jonka kokivat vaikuttaneet jollain tavalla heidän koulutuspolkunsa muodostumiseen. Koska perheen vaikutus kouluttautumiseen on ollut monen kohdalla sen verran pieni, on luonnollista, että vahvistusta ja tukea muilta ihmisiltä kuin heidän vanhemmiltansa, on tarvittu lisää.

7.3 Kulttuurisen pääoman vaikutus

Kulttuurinen pääoma keskittyi haastateltavien elämässä koulutukseen ja harrastamiseen liittyviin teemoihin. Esiin nousi myös muun muassa vanhempien koulutustaustojen ja kiinnostusten eroavaisuudet verrattuna haastateltaviin sekä haastateltavien kokemus siitä, että suurin osa heistä ei saanut kaipaamaansa tukea vanhemmaltaan koulutuksen suhteen. Myös haastateltavien päämäärät tähdätessä kohti kouluttautumista verrattuna heidän vanhempiinsa oli merkittävässä roolissa tuloksissa. Seuraavissa luvuissa kuvaan tarkemmin lisää, kuinka kulttuurinen pääoma ilmeni haastatteluissa.

7.3.1 Harrastaminen

Harrastaminen ja sen mahdollisuudet sekä merkitys nousi esiin kaikissa haastatteluissa. Osa oli päässyt harrastamaan sitä, mitä he olivat halunneet ja heidän äitinsä olivat tukeneet heitä harrastamisessa. Joni etenkin korosti haastattelussaan harrastamisen tuomia mahdollisuuksia sekä sen tuomaa iloa. Harrastaminen ei heidän tapauksessaan rahallisesti ollut helppoa sekä perheen asuinpaikka aiheutti myös haasteita, koska välimatkat olivat pitkiä ja perheen kaikki neljä lasta harrastivat jotakin. Pitkäjänteinen harrastaminen kuitenkin kannatti, koska lajista tuli lopulta myös hänen toinen ammattinsa. Myös Sanni ja Sara olivat harrastaneet heidän lapsuudessaan sekä nuoruudessaan pitkään samaa lajia. Harrastus

oli heille kummallekin mieluisa ja he viihtyivät niiden parissa pitkälle teini-ikään asti.

"Mä harrastin nykytanssia 15 vuotta. Alotin kun mä olin neljä-viis vuotias ja mä kävin siel kerran ja sit kaks kertaa viikossa. Se oli niinkun sellanen pitkäaikainen harrastus ja sit mä kävin pianotunneilla ala-asteesta lukion alkuun." -Sanni, 25

"Mä harrastin yli 10 vuotta sirkusta. Mä kyl rakastin sitä ja siit mä tykkäsin mut sit mul oli myös... Mä olin siin myös tosi hyvä ja mä olin välillä myös tosi hyvissä ryhmissä, mut sit mul oli myös se et mä en halunnu et siitä tulee mun koko elämä." -Sara, 24

Joni, Sanni ja Sara olivat saaneet harrastaa läpi lapsuutensa heille mieluisia harrastuksia ja he kokivat, että heidän vanhempansa olivat kannustaneet heitä harrastamisen pariin. Heille kaikille yhteistä oli saman harrastuksen harrastaminen todella pitkään, reilusti yli 10 vuotta heidän lapsuudestaan ja nuoruudestaan. Heidän perheessään vallitsi harrastamisen kulttuuri.

Minna, Tiia ja Teemu taas kokivat, ettei heitä osattu kannustaa harrastamaan eikä harrastusten merkitystä myöskään ymmärretty kotona. He kaikki olisivat kai-vanneet elämäänsä jotain harrastusmahdollisuuksia sekä vanhempien kiinnostusta asiaa kohtaan. Myöskään heidän vanhemmilleen ei ollut syntynyt harrastamisen kulttuuria, mikä varmasti myös selittää sen, että omia lapsia ei ole osattu kannustaa harrastamisen pariin. Nykyään kuilua vanhempien ja lasten välille voi kasvattaa tottumukset ja sukupolvijako harrastamiseen liittyen. Aiemmin esimerkiksi tyypillistä oli luonnonmukainen arkiliikunta, kun taas tällä hetkellä harrastetaan enemmän muun muassa eriytyneitä liikuntalajeja. (Purhonen ym. 2014, 153.)

"En mä harrastanu mitään mikä nyt ois vieny mua mihinkään. Myöskin se asia on se tietyn kulttuurisen pääoman puuttuminen, että harrastusasioihin ei kannustettu kotona. Ei sitä katottu kasvatukselliseksi tehtäväksi, että lapsen kannattaa tehdä tällaisia asioita, että hänestä sitten kasvaa tietynlainen tai tästä voi olla jotain hyötyä. Ei tämmöstä ajatus juttuu oo ollu eli mihinkään ei oo kannustettu ja sit jos oon harrastanu jotain ja siellä ei oo kaikki menny ihan putkeen ensimmäisen vastoinkäymisen tullessa niin ei sitä kannata sitten tehdä." -Minna, 40

"En mä saanu. Mä oisin halunnu pienen harrastaa jääkiekkoo. Mä tykkäsin jääkiekosta mut ei pystyny kun ei ollu rahaa niin se harmitti. Et tota sen takii ois pitäny harrastaa jalkapalloo tai salibandy piholla, niihin pääsee sit niin paljon halvemmalla." -Teemu, 30

Minna, Teemu ja Tiia olisivat kaikki siis kaivanneet enemmän ymmärrystä ja tukea vanhemmiltaan harrastamiseen. Haastatteluista kävi ilmi, että Minna, Teemu ja Tiia olisivat kaikki kaivanneet harrastuksia heidän elämiinsä. Harrastukset ovat yksi kulttuurisen pääoman merkittävä ilmenemismuoto. Harrastamisen ja koulutuksen yhteys on suuri kulttuurisen pääoman kentällä myös tässä tutkimuksessa. Harrastaminen ja koulutus korreloivat vahvasti keskenään haastateltavien elämissä. Niiden perheiden vanhemmat, joissa ei harrastettu ollenkaan, olivat myös enemmän passiivisempia kouluttautumisen suhteen.

7.3.2 Oma persoona ja itse asetetut päämäärät koulutuksessa

Pääasiallisesti haastateltavat kokivat, että heitä ei osattu tukea opiskelemaan heidän lapsuuden perheissään. Monen kokemuksena kuitenkin oli, että heidän omat päämääränsä ja persoonansa vaikuttivat vahvasti siihen, että he päättivät kouluttautua korkeammin kuin heidän vanhempansa. Haastateltavista Sanni, Sara ja Minna sanoivat, että he olivat aina tienneet, että he aikovat tähdätä opinnoissaan korkealle. He kaikki kuvasivat, että asiaa oli vaikeaa selittää, koska tunne oli ollut aina niin vahva siitä, että he halusivat opiskella yliopistossa.

"Että kun mun mielestä mä oon menny ihan vahvasti sitä polkuu mitä on ite halunn mennä." -Sara, 24

Tiialle, Jonille ja Teemulle heidän polkunsä muotoutuivat pikkuhiljaa ja he kaikki löysivät omat opiskeltavat alansa ammattikorkeakoulusta. Kiinnostusta opiskeluun löytyi jo ala-asteelta lähtien, mutta oma polku opintoihin ei ollut heille niin selkeä kuin se oli Minnalle, Sannille ja Saralle. Minna, Sanni ja Sara kuvasivat kaikki haastatteluissaan, että opiskelu oli heille suurimmaksi osaksi jo ala-asteelta lähtien helppoa ja se sujui melko pitkälti omalla painollaan. Tiia, Joni ja Teemu taas kuvasivat kaikki itseään melko hyviksi tai keskiverto koulunkäyjiksi.

Mielenkiintoista oli myös, että Minna, Sanni ja Sara kaikki kuvasivat, että he olivat aina tienneet, että he aikovat tähdätä korkealle opinnoissaan. Heidän kaikkien oli vaikeaa kuvata, miksi valinta oli heille selkeä eivätkä he osanneet kuvitella mitään muuta vaihtoehtoa toimia kuin pyrkiä opiskelemaan yliopistoon. He kaikki korostivat yliopiston tuomaa vapautta tulevaisuutta ajatellen, koska yliopistotutkinto ei

valmista suoraan vain yhteen ammattiin. Tällöin valinnan varaa myös tulevaisuutta ajattelen, on enemmän. Heidän tavoistaan puhua välittyi itseohjautuvuus sekä kyky tarkastella omia taitoja ja kiinnostuksen ohjeita samalla reflektoiden. He kaikki perustelivat valintansa lukioon sen mukaan, että ammattikoulussa ei ollut mitään, mikä heitä olisi kiinnostanut sekä lukio vain tuntui heille oikealta ja ainoalta vaihtoehdolta. Minna, Sara ja Sanni kokivat siis pärjänneensä koulussa aina hyvin. Koulutustaustan periytyvyyteen vaikuttaa tutkimusten mukaan lapsen koulumenestys (Vauhkonen ym. 2017, 501). Lapsen menestyessä koulussa hyvin, on mahdollista, että sosiaalista liikkuvuutta pääsee tapahtumaan ylöspäin kuten haastateltavien kohdalla on tapahtunut.

”En mä tiedä pidettiiks sitä mun vanhempien puolesta jotenkin luonnollisena. Se oli mulle itelleni jotenkin tosi luonnollinen. Mul oli itelläni hirveen vahva näkemys siitä, että mä haluan mennä yliopistoon. Mä en oikeestaan ees harkinnu mitään muit vaihtoehtoja. Mä perustin mun kaikki valinnat sille käytännössä sille ajatukselle et mä menen yliopistoon ja mä mietin mitä koulutusvaihtoehtoja siel on.” - Sanni, 25

Jonille, Teemulle ja Tiialle tulevaisuuden päämäärät eivät olleet aivan niin selkeitä kuin Saralle, Sannille ja Minnalle, mutta myös he kokivat, että heidän omat persoonansa ja kiinnostuksen kohteensa ohjasivat heitä myöhemmin kohti korkeakoulua. Esimerkiksi Teemu oli hyvä matematiikassa ja nyt hän opiskelee ammattikorkeakoulussa konetekniikkaa. Joni taas kuvasi, että yhden vanhemman perheessä kasvaminen muokkasi hänen kiinnostustaan työskennellä sosiaalialla. Kotona mallia opiskeluun ei juuri kenelläkään haastateltavista ollut, joten kaikkien haastateltavien tuli kehittää oma kiinnostus opiskelua kohtaan sekä ylläpitää sitä läpi heidän opintojensa. Koska haastateltavat valitsivat kouluttautumisen, eikä kotona ollut koulutukseen liittyvää kulttuuria, tuntui päätös varmasti jo sen vuoksi omalta eikä siksi kukaan kokenut, että vanhempien kiinnostuksen kohteet kouluksellisesti olisivat kohdanneet heidän omiensa kanssa täydellisesti.

7.3.3 Vanhemman tuki ja suhtautuminen lastensa koulutukseen

Vanhempien tuki kouluttautumiseen on todella tärkeää. Tuen antaminen voi kuitenkin olla haastavaa, jos oma koulutustausta on matala. Strateginen tieto koulutukseen liittyen ei voi siirtyä lapsille, koska vanhemmalta ei löydy sitä siirrettäväksi (Rytkönen 2016, 30–31). Tällöin haasteena on eriävät kokemukset ja kiinnostuksen kohteet. Joni ja Sara kokivat, että heidän kotonaan koulutuksesta puhuttiin jonkin verran sekä heidän koulun käynnistään oltiin kiinnostuneita. Saran mukaan hän oli todella itseohjautuva koulun kävijä, joten varsinaista tukea hän ei tarvinnut. Jonin kohdalla äiti vaati tietynlaisia numeroita, jotta esimerkiksi hän sai harrastaa.

Muut haastateltavat kokivat, että heidän vanhempansa eivät tukeneet heitä koulunkäynnissä niin paljon kuin he olisivat toivoneet. Esimerkiksi Tiia ja Teemu kokivat, että heidän vanhempansa eivät ymmärtäneet opiskelun merkitystä heidän oman elämänsä ja kokemustensa kautta ja näin ollen Tiia ja Teemu eivät myöskään saaneet kaipaamaansa apua ja tukea koulunkäyntiin. Myös Sanni koki, ettei heillä puhuttu kotona juurikaan koulunkäynnistä. Lähes kaikkien kohdalla haastateltavat kokivat, että opiskelu oli heidän omalla vastuullaan jo ala-asteesta lähtien ja että he olivat yksin vastuussa koulunkäymisestään. Tämän lisäksi lähes kaikille haastateltaville oli yhteistä, että heidän äitinsä olivat korostaneet, että he saavat valita ihan minkä tahansa koulutuspolun he haluavat. Osa koki tämän hyvänä asiana, että vanhempi ei yrittänyt ohjailla liikaa ja osa taas niin, että ei saanut tarvitsemaansa tukea päätökseen.

”Eipä oikeestaan puhuttu ollenkaan, että mä muistelin että ei läksyistäkään ikinä puhuttu mitään että ootko tehny läksyt tai mitään vastaavaa. Ei se (äiti) oo ollu silleen kiinnostunu tavallaan näistä koulutusjutuista ainakaan omasta mielestä. Että silloin menin ammatikouluun ja se oli sen mielestä hyvä idea pääsee suoraan työelämään käsiksi. Välillä tein (läksyt) ja välillä en. Et kylhän ne yleensä tuli tehtyä ja välil ei kun ei ollu sitä innostusta kun ei ikinä kukaan kysyny niistä mitään niin sitten. Monesti joutu jäämään koulun jälkeen semmoseen läksyklubeihin kun ei tullu tehty niistä tuli sit siel ainakin tehty. Et se oli tavallaan se koulunkäynti omalla vastuulla vaikka olikin ala-asteella. Tai ainakin tuntu siltä.” -Teemu, 30

Minna koki, että hänen tarpeitaan koulutuksen suhteen ei tuettu tai ymmärretty ollenkaan kotona. Hän olisi kaivannut, että hänen äitinsä olisi ollut kiinnostuneempi hänen koulunkäynnistään, koska se oli todella merkityksellistä Minnalle.

Minna nautti koulunkäynnistä ja menestyi siellä erinomaisesti. Hän olisi mielellään jakanut nämä onnistumiset myös äitinsä kanssa. Vanhemman tuoma esimerkki lapselle on tärkeää koulutuksen sekä ylipäätään kulttuurisen pääoman suhteen ja näin ollen on haastavaa, jos lapsen ja aikuisen kiinnostuksen kohteet eivät kohtaa koulutuksellisesti (Kalalahti 2010, 72).

”Äidillä ei oo varmaan minkäänlaista hajua siitä, että mitä mä oon opiskelemassa ja mitä mä oon tekemässä. Eikä niistä koskaan kysytä tai ei edes mitään halua ymmärtää niin. Niin se on aika... Se tuntuu surulliselta ja yksinäiseltä tosi ikävältä.” -Minna, 40

Kukaan haastateltavista ei myöskään kokenut, että heidän vanhempansa olisivat vaikuttaneet heidän päätökseensä lähteä opiskelemaan lukioon tai korkeakouluun. Aiheista ei siis keskusteltu yhdessä, vaan päätökset tehtiin joko yksin tai muiden ihmisten kanssa. Tämä on luonnollista, koska vanhemman näyttämä koulutuksellinen esimerkki sekä asenteet ovat suuressa roolissa kouluttautumisen kannalta (Kalalahti 2010, 72). Kun vanhemmalla ei ole kokemusta korkeakouluttautumisesta heidän vaikutuksensa päätökseen on myös pienempi. Vain Sara mainitsi haastattelussaan, että hän oli keskustellut aiheesta kotona. Kuitenkin myös hän korosti, että hänen päätöksensä oli peräisin hänen omista kiinnostuksen kohteistaan eikä vanhemmilla näin ollen ollut siihen suurta vaikutusta. Luonnollisesti, jos koulunkäynnistä ei ole keskusteltu kotona koskaan, voi tuntua haastavalta aloittaa keskustelu korkeakouluopintoja ajatellessa, koska kulttuuria keskustella koulutukseen liittyvistä asioista ei perheeseen ole kehittynyt.

Esiin haastatteluissa nousi myös äidin koulutustausta vaikutus oman koulutuspolun muodostumiseen. Osa haastateltavista tiedosti äidin koulutustaustan vaikuttaneen heidän valintoihinsa. Osa mainitsi, että he aivan tietoisesti eivät halunneet kulkea samaa koulutuspolkua kuin heidän äitinsä. Monet haastateltavista kokivat, että heidän vanhempansa eivät olleet kiinnostuneita heidän koulunkäynnistään heidän lapsuudessa ja nuoruudessa, eivätkä he siis saaneet kaipaamaansa kiinnostusta heidän koulunkäyntiään kohtaan. Perheen tausta määrittää tietynlaiset koulutukselliset tavoitteet sen mukaan, millaiset resurssit perheeltä löytyy (Käyhkö 2014, 5–6). Lähes kaikilla koulunkäynti sujui kuitenkin melko hyvin itsestään ja he kokivat olleensa hyviä koulussa. Näin ollen he eivät tarvinneet var-

sinaisesti tukea koulunkäyntiinsä, mutta lähes kaikki kokivat, että olisivat toivoneet vanhemmiltaan enemmän kiinnostusta koulunkäyntiään kohtaan. He kaipa- sivat muun muassa kyselyä sen suhteen onko läksyt tehty tai kuinka koulussa on sujunut, enemmän kuin heidän lapsuudessaan oli kysytty ja keskusteltu.

”Menestyin koulussa aina aika hyvin aika helposti ja tietenkin oli hyvä asia mut ehkä meillä oli äidin kanssa vähän sellanen linja että me ei hirveesti keskusteltu mistään esimerkiksi läksyistä tai mistään semmosista koska se osoittautui vaikeaksi koska me olimme hyvin eri linjoilla sen suhteen että miten niitä pitäis ratkaista nii ei ihan hirveest keskusteltu siitä sitten niinkun koulutuksesta tai esimerkiks en mä tienny pienenä ettei äiti ollu valmistunu sihteerikoulusta koskaan niinkun valmiiks et eiei hirveesti käyty koulutukseen liittyviä keskusteluja.” -Sanni, 25

Ainoastaan Joni ja Sara kertoivat, että heidän kotonansa puhuttiin koulusta ja sen käymiseen kannustettiin jollakin tavalla. Joni kuvasi puheen liittyneen lähinnä arvosanoihin ja siihen, että tarvittavat tehtävät kouluun liittyen tuli hoitaa aina enne muita asioita. Joni kuvasi itseään vilkkaaksi lapseksi, jolle moni muu asia koulun lisäksi ole tärkeää. Tällöin myös tarve vanhemman huomioon koulunkäyntiin liit- tyen oli tärkeää.

”Kyl sitä (koulua) pidettiin tosi tärkeenä sillä tavalla et ei siit niinkun ei se ollu mikään et pakkopakkopakko näin mut ei silleen saanu lusmuilla. Mutta mä en oikeestaan ees muista et miten just joku ala-astekin kun mä oon joskus myöhemmin äidiltä kysyny et teiks mä jotain läksyi tai jotain kun en mä muista et onks niitä tehty. Mutta kyl sitä pidettiin silleen tärkeenä et hommat hoidetaan ja kouluun mennään. Mutta ei mulla toisaalt ikin siihen ollu kapinointia et mä en ois hoitanu niitä hommia tai menny sinne kouluun.”-Sara, 24

Muuten, Saraa ja Jonia lukuun ottamatta, haastateltavat kokivat olleensa melko pitkälti oman kiinnostuksensa varassa koulunkäynnissä. Ongelmana oli, että kou- lutukseen ei osattu ohjata ja aiheesta oli haastavaa keskustella kotona. Kodin kulttuuri suhteessa koulutukseen määrittää hyvin pitkälle sen, kuinka kiinnostunut lapsi on koulunkäynnistä sekä millaisia tavoitteita lapselle syntyy. Tämä luo tieto- pohjaa sille, minkälaiset koulutusmahdollisuudet yksilö tiedostaa itselleen kehityvän. (Rytkönen 2016, 29–30.) Teemu kiteytti haastattelussaan, että äidin koke- mattomuus ja tietämättömyys koulutusta kohtaan oli luultavasti syy siihen, että häntä ei osattu kannustaa ollenkaan opiskelemaan. Päinvastoin, hänen tapauk- sessaan hänet pakotettiin väkisin olemaan toteuttamatta omia mielenkiinnon koh- teitaan opiskelua kohtaan. Negatiivinen suhtautuminen koulutukseen perheessä

luo lapselle kielteistä arvopohjaa ja sen myötä tuottaa haasteita menestyä koulussa (Rytkönen 2016, 29–30).

”Joo kyl mä mietin (ammattikorkeakoulua) kun mä valmistuin ammattikoulusta sit mä heitin ihan läpällä äitille et vois lähtee lukee lisää ja se sano et ei todellakaan. Sit lennät kyllä kotoota pois jos lähet opiskelee.” -Teemu, 30

Kulttuuriseen pääomaan liittyvä oleellisesti myös kiinnostus ylipäättään kulttuuriin ja sen harrastamiseen. Muutamien haastateltavien kokemuksista nousi esiin heidän kiinnostuksensa lukemista kohtaan heidän lapsuudessaan. Kirjat, lukeminen ja kirjojen määrä on tyypillinen ”mittari”, jolla kulttuurisen pääoman määrää mitataan perheessä. Aiemmin pelkkää lukutaitoa pidettiin merkinä kulttuurisesta pääomasta. (Purhonen ym. 2014, 69.) Minna ja Tiia mainitsivat, että heidän lapsuudenkodeistaan ei löytynyt kirjoja. He kokivat, että heidän vanhempansa eivät jakaneet samaa kiinnostusta lukemiseen kuin he. Minna ja Tiia kertoivat kumpikin, että he harjoittelivat itse lukemaan todella varhaisessa vaiheessa ja he olisivat kaivanneet vanhempien kiinnostusta lukemisen harjoittelua kohtaan.

”Mä vaan muistan et mä oon keittiönpöydän ääressä ite jotenkin niit kirjaimia tankannu. Ja sithän se on lapselle sitä et kysyy et mikä toi olikaan ja mikä toi mitkä toi mikä toi on. Ja sit yrittää hahmottaa siit jotain tolkkua ite. Ja tää on just sitä mikä mua niin PALJON jotenkin harmittaa ja mikä tuntuu katkeralta et kun on ollu lapsella se kiinnostus ja se ja sitä ei sit tueta.” -Minna, 40

Samalla myös kirjojen merkitys vanhemmille oli huomattavasti pienempi, kuin mitä Minna ja Tiia olisivat kaivanneet. Tämän myötä perheillä ei ollut yhteisiä lukuhetkiä, eikä perheessä jaettu yhteistä kiinnostusta kirjoihin.

”Mä oon ollu pienestä pitäen semmonen, siis meillä ei kirjoja luettu. Minä oon itte heti kun mä opin ja mä on siis oppinu ennen koulua. Mä oon lukenu todella paljon kirjoja. Sit mä oon vuorannu seinät Peppi Pitkätossulla ja Ronja Ryövärintytär kaikkii kovii naishahmoja ja päättänyt et mä oon ihan yhtä kova et mä näytän. Ja sit kun mua ton diabeteksen takia pidettiin sääliittävänä räpäleenä niin sit mä halusin näyttää että mistä päin kanat pissii.” -Tiia, 40

”Et mul on niinkun esimerkiks ööööm kirjojen, satukirjojen lukeminen niin mä olin kiinnostunu siitä mut mä en osannu ite lukee vielä niin mä halusin et äiti lukee mulle. Mut kun se ei ollu ite kiinnostunu tästä niin se oli sille jotenkin kauheen raskasta ja vastenmielistä ja se teki sitä et se saatto hyppii jotain tiettyjä osia yli. Tottakai mä muistan ne kaikki sadut et miten se menee. Sit mä sanoin sille et ei mee noin, ei mee noin. Ja se joutuu ikäänkun palaamaan takas siihen, mikä on mielestä jotenkin todella harmillista.” -Minna, 40

Kulttuurisen pääoman puute perheessä välittyi siis lähes kaikkien haastateltavien kertomuksissa suhteessa koulutukseen ja osan kohdalla myös harrastuksiin sekä lukemiseen. Osa haastateltavista kokivat haastavaksi, että kiinnostuksen kohteet erosivat niin paljon vanhempien kiinnostuksen kohteista liittyen muun muassa koulutukseen ja yhteiseen tekemiseen. Seuraavassa osassa pohdin tämän Pro gradu -tutkielman luotettavuutta sekä eettisyyttä.

8 Tutkimuksen luotettavuus ja eettisyys

Tutkimusta tehdessä on huomioitava tutkimuksen eettisyys sekä luotettavuus. Myös tässä tutkimuksessa kyseiset tekijät ovat huomioitu niin tutkijan, haastateltavien kuin tutkimuksen toteuttamisenkin näkökulmasta. Tutkimuksen toteutuksen yksi oleellinen osa on luotettavuus. Tutkijan rooli tutkimusta tehdessä, on toimia tutkimuksen kannalta niin sanotusti ”tutkimusvälineenä”. Tutkijan rooli kvalitatiivisessa tutkimuksessa onkin keskeisempi tutkimusta tehdessä ja tulkitessa kuin kvantitatiivisessa tutkimuksessa, jossa tutkijan roolia ei arvioida jokaisessa tutkimuksen teon vaiheessa samoin kuin laadullista tutkimusta tehdessä. Luotettavuus on kvalitatiivisessa tutkimuksessa osa koko tutkimusprosessia alusta loppuun saakka tutkijan position vuoksi. (Eskola & Suoranta 1999, 20–21, 211–212.) Niin myös tässä Pro gradu -tutkielmassakin.

Tutkimuksen luotettavuus on huomioitu tässä tutkimuksessa jo heti alusta lähtien perustelemalla tutkimuksen tarpeellisuutta sekä merkittävyyttä ilmiön ymmärtämiseksi laajemmin. Tutkimus tuo ilmiöstä uutta tärkeää tietoa erilaisesta näkökulmasta katsottuna kuin aiemmat tutkimukset. Lisäksi tutkimuksesta saadut tulokset ovat johdonmukaisia sekä linjassa tutkimuksen teoreettisen viitekehysten kanssa. Tässä tutkimuksessa tutkimusprosessi on kuvattu niin, että lukijan on mahdollista seurata tutkimuksen toteutusta vaihe vaiheelta teoreettisesta kuvauksesta aina loppupohdintaan saakka. Tässä tutkimuksessa aineiston keruu, kuvaus sekä analyysi on kuvattu tarkasti ja läpinäkyvästi läpi tutkimusprosessin. Tämä lisää tutkimuksen luotettavuutta.

Tutkimuksen otos oli melko pieni, joten tuloksia ei voi yleistää suuremmissa mittakaavassa. Laadullisen tutkimuksen tarkoituksena on kuitenkin kuvata ilmiötä, jolloin otoksen koko ei määritä saatujen tuloksien merkittävyyttä (Eskola & Suoranta 1999, 18). Tämäkin tutkimus tuo siis oman näkökulmansa ilmiön ymmärtämiseen ja tulkintaan saatujen tuloksien myötä. Saadut tulokset nojautuvat vahvasti aiemmin esiteltyyn teoriapohjaan, joka lisää tutkimuksen luotettavuutta.

Myös eettiset kysymykset tutkimusta tehdessä on huomioitu läpi koko tämän tutkimusprosessin. Tutkimusta tehtäessä on huomioitava tutkimukseen osallistuvien itsemääräämisoikeuden kunnioittaminen, vahingoittamisen välttäminen sekä yksityisyys- ja tietosuojat (Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2009, 4). Tässä Pro gradu -tutkielmassa tutkimukseen osallistuvien itsemääräämisoikeutta on kunnioitettu niin, että jokainen on osallistunut tutkimukseen vapaaehtoisesti. Heillä on siis ollut täysi vapaus osallistua tutkimukseen ja näin ollen jakaa kokemuksensa sekä ajatuksensa. Esimerkiksi yksi potentiaalinen osallistuja ei osallistunut haastatteluun, koska hän ei halunnut, että hänen puhettaan nauhoitetaan. Etsiessäni tutkimukseen haastateltavia, kuvasin tarkasti, mistä on kyse sekä mihin tarkoitukseen aineiston kerään. Heidän oli myös mahdollisuus saada lisätietoa tutkimuksesta sekä sen tarkoituksesta.

Haastattelutilanteissa vallitsi luottamus. Korostin haastatteluiden alussa, että haluan kuulla haastateltavien omia kokemuksia, mutta heillä oli täysioikeus olla vastaamatta heille vaikeisiin kysymyksiin. Minusta oli tärkeää käydä yhdessä läpi etukäteen haastatteluiden kulku ja näin ollen antaa heille myös mahdollisuus esittää mieltä painavia kysymyksiä. Haastateltavat kertoivat omista kokemuksistaan vapaasti ilman, että heidän vastauksiaan ohjattiin mihinkään suuntaan. Kerroin tutkimukseen osallistuville myös tutkimusaineiston luottamuksellisuudesta.

Haastateltavia ei myöskään voi tunnistaa aineistosta, koska käytin tutkimuksessani pseudonyymejä anonymiteetin säilyttämiseksi. Nimen lisäksi myös muut tunnistettavat tekijät ovat muutettu niin, että henkilöä ei voi tunnistaa haastatteluilta. Oletan tämän lisännen myös haastateltavien vapautumista haastattelutilanteissa heidän kertoessaan avoimesti omista kokemuksistaan sekä ajatuksistaan tutkimusaiheeseen liittyen. Tutkimusaineistojen käyttö tutkijana on luottamuksellista ja ne on tarkoitettu käytettäväksi vain siihen tutkimukseen, mitä varten se on alun perin hankittu. Tutkimusaineistot säilytetään ja hävitetään asianmukaisesti tutkimuksen aikana ja sen jälkeen. (Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2009, 8–11.) Myös tämän kerroin haastattelutilanteessa.

9 Pohdintaa

Tässä Pro gradu -tutkielmassa selvitin, mitkä tekijät vaikuttivat siihen, että matalasti koulutettujen eli maksimissaan toisen asteen tutkinnon suorittaneiden yksinhuoltajien lapset ovat kouluttautuneet korkeasti. Lähestyin aihetta Bourdieun pääomien sekä sosiaalisen liikkuvuuden ja koulutuksen periytyvyyden näkökulmasta. Tarkastelin tuloksia taloudellisen, sosiaalisen ja kulttuurisen pääoman kautta. Äidin koulutustausta vaikuttaa usein ratkaisevasti koulutuspolun muodostumiseen, mutta tässä tutkimuksessa lähtökohta kuitenkin oli päinvastainen, jonka myötä lähdin tarkastelemaan ilmiöön vaikuttaneita tekijöitä. Seuraavissa luvuissa kuvaan tarkemmin pääomien ilmenemistä tutkimukseen osallistuneiden elämässä ja sen yhteyttä teoriataustaan sekä perhetaustan vaikutuksia yksilön elämään niin yhteiskunnallisesti kuin yksilönkin näkökulmasta. Lopuksi kuvaan tutkimuksen yhteenvedon sekä jatkotutkimusehdotukset.

9.1 Kuinka pääomat näyttäytyvät yksilöiden elämän- ja koulutuspolun muodostumisessa

Yksinhuoltajuus oli yksi tämän tutkimuksen tärkeä teema. Yksinhuoltajuus on nähty jopa yhteiskunnallisesta näkökulmasta katsottuna riskinä perheen lasten hyvinvoinnille (Nätkin 2003, 38). Kuitenkin tässä Pro gradu -tutkielmassa yksinhuoltajuus koettiin perheen normina, ja näin ollen haastateltavat eivät liittäneet siihen juuri mitään negatiivisia stigmoja elämässään. Kaikki haastateltavat kokivat siis, että yksinhuoltajuus ei ollut heidän elämässään haitallinen tekijä ja suurin osa koki perheen äidin tehneet parhaansa perheen hyväksi niillä resursseilla, jotka heillä oli käytössä. Perheen yhteinen aika oli kaikkien haastateltavien mukaan heidän lapsuudessaan vähissä yhden aikuisen pyörittäessä arkea, mutta monen haastateltavan kohdalla näyttäytyi kuitenkin kokemus siitä, että heidän perheensä olivat tiiviitä yksiköitä.

Esiin nousi kuitenkin myös eroavaisuudet kiinnostuksen kohteissa sekä persoonissa suhteessa vanhempiin niin yleisesti elämässä kuin koulutuksessakin. Tämän myötä monet kokivat olleensa erilaisia kuin vanhempansa, jonka vuoksi haastateltavien kulttuurisiin, taloudellisiin ja sosiaalisiin tarpeisiinsa ei osattu täysin vastata. On tutkittu, että vanhemman arvot siirtyvät sitä voimakkaammin lapsille, mitä enemmän vanhempi on läsnä lasten elämässä (Vauhkonen ym. 2017, 503). Arkea yksin pyörittäessä, voimavarat ja jaksaminen voivat olla koetuksella, jolloin läsnäolo voi kärsiä. Voidaan pitää siis mahdollisena, että tässä tutkimuskontekstissa, tämä on ollut yksi mahdollinen selittävätekijä tutkimukseen osallistuneiden kohdalla, että vanhemman koulutukselliset arvot eivät ole siirtyneet eteenpäin heidän lapsilleen.

Pääomat näyttäytyivät kaikkien haastateltavien elämässä niin yleisen elämänkulun kannalta kuin koulutuksenkin näkökulmasta. Taloudellisen, sosiaalisen ja kulttuurisen pääoman vaikutukset syntyvät pääomien ollessa yhteydessä toisiinsa (Kivelä & Siisiäinen 2007, 155). Yhteydet näkyivät selkeästi myös tässä Pro gradu -tutkielmassa. Pääomien ollessa yhteydessä toisiinsa, on luonnollista, että myös niiden vähyys vaikuttaa toisiinsa. Esimerkiksi heikko taloudellinen tilanne eli taloudellisen pääoman puute vaikuttaa harrastusmahdollisuuksiin eli kulttuuriseen pääomaan. Perheen käytössä olevat resurssit määrittävät siis kokonaisvaltaisesti kulttuurisen, sosiaalisen ja taloudellisen pääoman mukaisesti.

Taloudellinen pääoma vaikutti haastateltavien yleiseen elämänkulkuun, mutta koulutuksen kohdalla sen rooli oli melko pieni. Perheen taloudellinen tilanne ja sen vaikutukset arkeen ja harrastamiseen nousivat kuitenkin lähes kaikilla haastateltavilla esiin. Ainoat asiat, jotka nousivat esiin taloudelliseen pääomaan liittyen koulutuksessa, olivat lukiokirjojen kustantaminen itsenäisesti. Oletettavaa on, että haastateltavista useampi kustansi lukion oppikirjansa tai ammattikoulun välineet itse, mutta vain muutama siitä haastattelussa mainitsi. Tämä kuitenkin kuvaa sitä, kuinka suomalainen koulutusjärjestelmä on taloudellisesta näkökulmasta toisen asteen alkuun asti ilmaista eikä näin ollen ole esteenä opinnoille. Tämä osoittaa, että taloudelliset resurssit eivät ole varsinaisesti Suomessa koulutautumisen esteenä, vaan sosiaalisen ja kulttuurisen pääoman puutteet vaikuttavat koulutuksen periytyvyyteen ratkaisevammin. (Koskela 2016, 119.)

Sosiaalisen ja kulttuurisen pääoman vaikutukset kouluttautumiseen olivat suuret taloudelliseen pääomaan verrattuna. Yleisesti yksilön elämänkulkuun taas vaikuttivat kaikki kolme pääoman lajia. Sosiaalisen pääoman vaikutukset yksilön elämään ja kouluttautumiseen olivat moninaiset. Muun muassa perheen, erilaisten yhteisöjen ja niiden tuomien verkostojen merkitys oli suuri haastateltavien elämässä. Perheiden tiiviys oli yhteistä lähes jokaiselle haastatellulle. Sosiaalinen pääoma rakentuu erilaisten verkostojen kautta, joissa yksilö on jäsenenä. Sosiaalinen pääoma voi näyttäytyä sitovana, yhdistävänä tai yhteenliittymänä kontekstista riippuen. (Lehtonen & Kääriäinen 2005, 294.) Nämä kaikki sosiaalisen pääoman muodot näkyivät myös haastateltavien elämässä.

Sosiaalinen pääoma näyttäytyi myös muun muassa sen myötä, että lähes jokaisen haastateltavan kohdalla, jollain perheen ulkopuolisella henkilöllä oli ollut myönteinen vaikutus haastateltavien koulutuspolun muodostumiseen. Näiltä henkilöiltä haastateltavat olivat saaneet tukea ja kannustusta kouluttautumiseen, kun kotoa tukea ei saanut riittävästi. Monen kohdalla nämä henkilöt olivat avainasemassa haastateltavien päätyessä korkeakoulutetuiksi. Kyseiset henkilöt kannustivat, tarjosivat erilaisia vaihtoehtoja sekä olivat kiinnostuneita haastateltavista kokonaisvaltaisesti niin heidän elämäänsä kuin koulutukseenkin liittyen. Tämä koettiin todella merkitykselliseksi ja se voidaankin ajatella yhdeksi todella merkittäväksi tulokseksi tässä tutkimuksessa. Kun tukea ei tule riittävästi kotoa, tarvitaan sitä jostain muualta.

Kulttuurinen pääoma liittyi vahvinten tässä tutkimuksessa harrastamiseen ja koulutukseen. Kummankin tekijän kohdalla kulttuurisen pääoman puute perheessä näkyi ja näin ollen myös vaikutti perheen arkeen. Harrastamisen kulttuuria ei ollut puolella haastateltavien perheistä. Kuitenkin puolet haastateltavista oli harrastanut koko lapsuutensa ja nuoruutensa. Perheissä, joissa harrastuskulttuuria oli, löytyi myös kannustusta koulunkäyntiin enemmän kuin harrastamattomissa perheissä. Koulutuksen ja harrastamisen yhteys kulttuurisena pääomana näkyi siis osassa perheistä. Seuraavassa luvussa avaan vielä tarkemmin koulutusta kulttuurisena pääomana tämän tutkimuksen tulosten kannalta.

9.2 Perhetaustojen eriarvoisuuden vaikutukset yksilön elämässä ja yhteiskunnassa

Kaikille haastateltaville yhteistä oli siis persoona, joka oli kiinnostunut koulunkäynnistä. He pärjäsivät koulussa hyvin ja lisäksi heitä tuki joku perheen ulkopuolinen henkilö. Heidän habituksensa erosivat myös suuresti heidän perheidensä habituksista. Habituksen kannalta oleellista ovat muun muassa oma henkilöhistoria, ulkonäkö ja tapa toimia (Saaristo & Jokinen 2004, 176). Koulutukseen liittyen suuri osa koki, että koulusta ei keskusteltu kotona eivätkä vanhemmat kannustaneet tai ohjanneet heitä opiskelemaan riittävästi. Perheen asenteet ja suhtautuminen ovat siis merkittävässä roolissa kouluttautumisessa (Saaristo & Jokinen 2004, 183). Onkin tutkittu, että ylisukupolvinen huono-osaisuus, johon lukeutuu myös koulutuksen periytyvyys, periytyy usein lapsen heikon koulumenestyksen kautta. Koulumenestystä voidaan siis pitää ennustavana tekijänä koulutuksen siirtymiselle, mikäli vanhemman koulutustausta on matala. Myös koulutukselliset epäonnistumiset lisäävät riskiä jäädä samalle koulutustasolle. (Vauhkonen ym. 2017, 502.) Tässä tutkimuksessa koulumenestys on ollut merkittävässä roolissa tutkimukseen osallistuneiden kouluttautumisessa ja se voidaan todeta ainakin osittain selittäväksi tekijäksi. Haastateltavien menestys koulussa, on tunkenut heidän kouluttautumistaan ammattikorkeakoulussa tai yliopistossa, vaikka heidän vanhempansa ovatkin olleet matalasti koulutettuja.

Haastateltavat kokivat, että opiskelu oli jo ala-asteelta lähtien haastateltavien ”omalla vastuulla”. Näin ollen heillä on täytynyt olla erittäin vahva tahto ja kiinnostus opiskelua kohtaan jo nuoresta pitäen. Ilman tätä kiinnostusta, ei opiskelua välttämättä olisi tapahtunut, koska ilmapiiri kotona ei ollut sitä kohtaan kaikissa perheissä kannustava. Moni tieto jää nyky-yhteiskunnassa vanhempien opettavaksi sekä siirrettäväksi, jolloin ne lapset ja nuoret ovat epätasa-arvoisessa asemassa, joiden vanhemmat eivät tätä tietoa osaa siirtää eteenpäin (Koskela 2016, 123). Tällaista tietoa liittyy paljon muun muassa opiskeluun ja koulunkäyntiin. Esimerkiksi pelkkä opinto-ohjaus ei riitä tasaamaan vanhemmilta saamatta jäänyttä tukea opiskeluihin (Rytkönen 2016, 30–31). Tämän totesivat myös useat haastateltavat omiin kokemuksiinsa pohjaten.

Suomalainen koulutusjärjestelmä pyrkii tasaamaan perheiden välisiä eroja, mutta pelkkä koulutus ei riitä tasaajaksi, koska perheen asenteet ja toimintamallit määrittävät niin vahvasti sitä, kuinka kouluttautuminen tapahtuu sekä kuinka siihen perheen sisällä suhtaudutaan. (Härkönen 2010, 63.) Näin ollen siis taloudellisen pääoman merkityksen ollessa pieni, tarvitaan lisäksi sosiaalisia ja kulttuurisia resursseja, jotta sosiaalista liikkuvuutta ylöspäin voi tapahtua kuten haastateltavien kokemuksista esiin nousi.

Vaikka suomalainen koulutusjärjestelmä pyrkiikin tasaamaan perheiden eroja yhteiskunnassa, ei se tämän kaltaisenaan riitä. Tämäkin tutkimus osoitti, että haastateltavien kohdalla heidän omat persoonansa, heidän päämääränsä, koulumestys sekä elämään vaikuttaneet muut ihmiset olivat avainroolissa elämän- ja koulutuspolun muodostumiselle. Näiden tekijöiden avulla sosiaalinen liikkuvuus suhteessa vanhempien koulutustaustaan on ollut mahdollista. Ongelmana kuitenkin on, että miten käy niiden yksilöiden kohdalla, joilta näitä kyseisiä tekijöitä ei elämästä löydy? Perheen luoman taustan vaikutus koko yksilön elämään on todella merkittävä. Erot koulutuksen hankkimisessa on nähty valitettavan pysyvinä ja näin ollen koulutus ei pysty poistamaan yhteiskunnassa vallitsevaa kouluksellista epätasa-arvoa pelkästään. (Naumanen & Silvennoinen 2010, 73.)

Tarvitaan siis muita korjaavia liikkeitä, joilla perheiden taustoja voitaisiin tasoittaa niin, että mahdollisuuksien tasa-arvo todella toteutuisi suomalaisessa yhteiskunnassa. Jos perheellä ei ole kulttuurista, sosiaalista tai taloudellista pääomaa, tarvitaan yhteiskunnallisesti enemmän toimia, jotta mahdollisuudet elämässä olisivat kaikille samat. Tarvitaan siis erilaisia toimia tasaamaan tätä vajetta. Tällaisiksi toimiksi on ehdotettu esimerkiksi oppivelvollisuuden aikaistamista sekä varhaiskasvatuksen roolin kasvattamista. Tällä toiminnalla olisi mahdollista tasoittaa vanhempien koulutustaustan vaikutusta lapsen opintoihin. (Koskela 2016, 123.) Kouluttautumattomuuden ylisukupolvisuus tulee katkaista, jotta vanhempi ei siirrä omaa toimintaansa eteenpäin lapsillensa. Tämän lisäksi kaikilla lapsilla tulisi olla taustaa katsomatta mahdollisuus harrastaa. Suomessa perheen sosioekonomisella taustalla on vaikutusta siihen harrastaako lapsi jotain (Purhonen ym. 2014, 155). Harrastamattomuuden esteenä on usein perheen resurssien puute.

9.3 Loppuyhteenvedo ja jatkotutkimusehdotukset

Yhteenvedona voidaan siis sanoa, että perheen tausta ja vanhempien pääomat määrittävät yleisesti paljon heidän lastensa elämää. Yhden vanhemman perheessä tämä näkyy etenkin, koska malli tulee yhdeltä vanhemmalta. Pääomien ollessa heikot, tarvitaan nuorelta kouluttautumiseen omaa kiinnostusta, hyvää koulumenestystä sekä kannustavia ihmisiä nuoren elämään. Nämä tekijät olivat kaikkein merkittävimmässä roolissa tutkimukseen osallistuneiden kouluttautumisessa. Tukiverkosto, yhteisöt, koulu sekä harrastukset kannustavat kohti omia tavoitteita ja unelmia. Pelkkä koulu ei riitä tasaamaan perhetaustojen tuottamia eroja, vaan muita tekijöitä tarvitaan avuksi. Pärjäämistä elämässä helpottaa päämäärätietoisuus ja halu kehittää itseään. Kaikki tähän tutkimukseen osallistuneet olivat onnistuneet toteuttamaan omia kiinnostuksen kohteitaan ja taitojaan niin koulutuksessa kuin yleisestikin omassa elämässä erinomaisesti.

Tulevaisuudessa olisi mielenkiintoista tutkia vielä syvemmin yhden vanhemman perheiden kokemuksia, koska tutkimusta etenkin Suomessa on tehty aiheesta vähän. Aihe on todella laaja, mutta tällä hetkellä iso osa tutkimuksista on keskittynyt vain yksinhuoltajien taloudelliseen asemaan. Tutkimusta tulisi laajentaa koskemaan myös muita resursseja sekä perheiden lapsia. Tämän lisäksi olisi tärkeää tutkia lisää, kuinka eriarvoisuutta voitaisiin vähentää yhden vanhemman perheiden kohdalla verrattuna muihin lapsiperheisiin. Esimerkiksi iso osa yhden vanhemman perheistä kärsii lapsiperheköyhyydestä, jonka vaikutukset näkyvät pitkälle lasten tulevaisuuteen asti. Olisi tärkeää tutkia minkälaisia keinoja olisi, että myös ne lapset, joiden perheiden resurssit ovat heikommat ja näin ollen riski huono-osaisuuteen on suuri, pärjäisivät elämässään ja yhteiskunnassa paremmin. Tähän tutkimukseen osallistuneiden henkilöiden lähtökohdilla todennäköistä olisi ollut, että he olisivat toistaneet äitiensä koulutuspolkuja tai pääomien puutetta. Nämä kokemukset ja kertomukset edustavat kuitenkin sellaisia menestystarinoita, joissa taustaltaan heikosta asemasta lähtöisin olevat henkilöt voivat olla juuri sitä mitä he itse haluavat eikä heidän taustansa määritä heitä.

Lähteet

- Alasuutari, P. (2011). *Laadullinen tutkimus 2.0*. Tampere: Vastapaino.
- Amato, P., Patterson, S. & Beattie, B. (2015). Single-parent households and children's educational achievement: A state-level analysis. *Social Science Research* (53), 191–202. Saatavilla: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC4508674/> Luettu: 26.2.2018.
- Baerenholdt, J. & Aersaether, N. (2007). Muutoksen hallinnan strategia, sosiaalinen pääoma ja tila. Teoksessa L. Alanen, V. Salminen, & M. Siisiäinen (toim.), *Sosiaalinen pääoma ja paikalliset kentät* (69-102). Jyväskylä: Jyväskylän yliopistopaino.
- Berg, P., Anttila, A-H. & Härmä, V. (2018). Lähteminen ja jääminen luokkatekna – nuorten aikuisten kiinnittyminen kotiseutunsa yhteisöön. *Sosiologia* 37/2018, 231–247.
- Bourdieu, P. (1986). *Distinction – A social critique of the judgement of taste*. London: Routledge.
- Bourdieu, P. (1998). *Järjen käytännöllisyys*. Suom. Siimes, M. Tampere: Vastapaino.
- de Lange M., Dronkers J. & Wolbers. M. (2013). Single-parent family forms and children's educational performance in a comparative perspective: effects of school's share of single-parent families. *School Effectiveness and School Improvement*, Vol. 25, No. 3, 329–350.
- Eskola, J. & Suoranta, J. (1998). *Johdatus laadulliseen tutkimukseen*. Tampere: Vastapaino.
- Eskola J. & Vastamäki. (2015). Teemahaastattelu: opit ja odotukset. Teoksessa J. Aaltola & R. Valli (toim.), *Ikkunoita tutkimusmetodeihin 1* (116 –132). Jyväskylä: PS-kustannus.
- Haataja, A. (2009). Kuka on yksinhuoltaja? Yksinhuoltajien määrä ja profiili eri aineistojen valossa. Teoksessa K. Forssen, A. Haataja & M, Hakovirta (toim.), *Yksinhuoltajuus Suomessa* (46 –62). Helsinki: Väestöntutkimuslaitos.

- Haataja, A. (2009). Yksinhuoltajaäitien sosioekonominen asema ja toimeentulo. Teoksessa K. Forssen, A. Haataja & M. Hakovirta (toim.), *Yksinhuoltajuus Suomessa* (95-114). Helsinki: Väestöntutkimuslaitos.
- Hakovirta, M. (2006). Yksinhuoltajaäitien työllisyys, toimeentulo ja työmarkkinavalinnat. Helsinki: Väestöntutkimuslaitoksen julkaisusarja D 45/2006.
- Helve, H., Honkasalo, V., Kuusisto, A., Louhivuoti, L. & Kokkonen J. (2005). Nuoret ja sosiaalinen pääoma. Teoksessa P. Jokivuori (toim.), *Sosiaalisen pääoman kentät* (196-211). Helsinki: Minervakustannus Oy.
- Hirsjärvi, S. & Hurme, H. (2008). *Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö*. Helsinki: Gaudeamus.
- Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. (2009). *Tutki ja kirjoita*. Hämeenlinna: Kariston Kirjapaino Oy.
- Härkönen, J. (2010). Sosiaalinen periytyvyys ja sosiaalinen liikkuvuus. Teoksessa J. Erola (toim.), *Luokaton Suomi? Yhteiskuntaluokat 2000-luvun Suomessa* (51–66). Helsinki: Gaudeamus.
- Karhunen, H. & Uusitalo R. (2017). 50-vuotta koulutusmahdollisuuksien tasarvoa. *Yhteiskuntapolitiikka* 82:3, 296–303.
- Kalalahti, M. (2010). *Perhetaustan ja sukupuolen yhteys koulunkäyntiin*. Pro gradu -tutkielma. Kasvatustieteet. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Kelhä, M. (2008). Äitiys, luokka ja ikä. Teoksessa T. Tolonen (toim.), *Yhteiskuntaluokka ja sukupuoli* (82–100). Vastapaino: Tampere.
- Keski-Petäjä, M. & Witting, M. (2016). *Vanhempien koulutus vaikuttaa lasten valintoihin*. Tilastokeskus. Saatavilla: <https://www.stat.fi/tietotrendit/artikkelit/2016/vanhempien-koulutus-vaikuttaa-lasten-valintoihin/>. Luettu: 18.9.2018.
- Kivelä, P. & Siisiäinen, M. (2007). Sosiaalinen pääoma ja verkostot – teoriasta empiriaan. Teoksessa L. Alanen, V. Salminen & M. Siisiäinen (toim.), *Sosiaalinen pääoma ja paikalliset kentät* (149-180). Jyväskylä: Jyväskylän yliopistopaino.
- Kivinen, O., Hedman J. & Kaipainen, P. (2012). Koulutusmahdollisuuksien yhdenvertaisuus Suomessa. Eriarvoisuuden vanhat ja uudet muodot. *Yhteiskuntapolitiikka* 77:5, 559–566.
- Koskela, A. (2016). Koulutustason periytyvyys Suomessa - Miksi maisterin lapsesta tulee maisteri? Teoksessa K. Söder & A. Karlsson (toim.), *Suomen koulutuspolitiikan tulevaisuus* (118 –124). Keuruu: Into.

- Koski, L. (2011). Teksteistä teemoiksi –dialoginen tematisointi. Teoksessa A. Puusa & P. Juuti (toim.), *Menetelmäviidakon raivaajat. Perusteita laadullisen tutkimuslähestymistavan valintaan* (126–149). Helsinki: Johtamistaidon opisto.
- Kouvo, A. (2010). Luokat ja sosiaalinen pääoma. Teoksessa J. Erola (toim.), *Luokaton Suomi? Yhteiskuntaluokat 2000-luvun Suomessa* (166–186). Helsinki: Gaudeamus.
- Kuronen, M. (2003) Eronnut perhe? Teoksessa H. Forsberg & R. Nätkin (toim.), *Perhe murroksessa. Kriittisen perhetutkimuksen jäljillä* (103–120). Helsinki: Gaudeamus.
- Käyhkö, M. (2014). ”Kelpaanko? Riitänkö? Kuulunko? Työläistaustaiset naiset, yliopisto-opiskelu ja luokan kokemukset”. *Sosiologia* 51:1, 4–20.
- Lehtonen, H. & Kääriäinen, J. (2005). Hyvinvointivaltiot ja sosiaalisen pääoman ulottuvuudet. Teoksessa P. Jokivuori (toim.), *Sosiaalisen pääoman kentät* (293–321). Jyväskylä: Minerva kustannus Oy.
- Liljander, J-P. (1999). Valikoiva erottautuminen koulutuksessa. Teoksessa T. Aitola (toim.), *Kasvatussosiologian teoreetikoita* (105–128). Helsinki: Gaudeamus.
- Moring, A. (2013). *Oudot perheet*. Helsinki: Unigrafia.
- Myrskylä, P. (2009). Koulutus periytyy edelleen. Tilastokeskus: Hyvinvointikatsaus 1/2009. Saatavilla: https://www.stat.fi/artikkelit/2009/art_2009-03-16_002.html?s=0. Luettu: 20.10.2018.
- Naumanen, P. & Silvennoinen, H. (2011). Koulutus, yhteiskuntaluokat ja eriarvoisuus. Teoksessa J. Erola (toim.), *Luokaton Suomi? Yhteiskuntaluokat 2000-luvun Suomessa* (67–88). Helsinki: Gaudeamus.
- Nätkin, R. (2003). Moninaiset perhemuodot ja lapsen hyvä. Teoksessa H. Forsberg & R. Nätkin (toim.), *Perhe murroksessa – Kriittisen perhetutkimuksen jäljillä* (16-38). Helsinki: Gaudeamus.
- Purhonen, S., Gronow, J., Heikkilä, R., Kahma, N., Rahkonen, K. & Toikka, A. (2014). *Suomalainen maku – Kulttuuripääoma, kulutus ja elämäntyylien sosiaalinen eriytyminen*. Tallinna: Gaudeamus.
- Rantalaiho, M. (2009). Suomalainen yksinhuoltajuus ja yhteiskuntamuutos: aviottomasta äitiydestä jaettuun vanhemmuuteen. Teoksessa K. Forssen, A. Haataja & M. Hakovirta (toim.), *Yksinhuoltajuus Suomessa* (19–45). Helsinki: Väestötutkimuslaitos.
- Rinne, R., Kivirauma, J. & Lehtinen, E. (2004). *Johdatus kasvatustieteisiin*. Juva: WSOY.
- Ruohola, S. (2012). Äidiltä tyttärelle. Koulutuskulttuurisia siirtymiä neljässä sukupolvessa. Turku: Turun yliopiston julkaisuja C 342.

Ruuskanen, P. (2002). Sosiaalinen pääoma hyvinvointipoliittisessa keskustelussa. Teoksessa P. Ruuskanen (toim.), *Sosiaalinen pääoma ja hyvinvointi* (5–27). Keuruu: PS-kustannus.

Rytkönen, M. (2016). Koulutuksen periytyvyys – kulttuuri eriarvoistaa. Teoksessa K. Söder & A. Karlsson (toim.), *Suomen koulutuspolitiikan tulevaisuus*. (24–35). Keuruu: Into.

Saaristo, K. & Jokinen, K. (2004). *Sosiologia*. Helsinki: WSOY.

Skeggs, B. (2014). *Elävä luokka*. Lahikainen, L. & Jakonen, M. (toim.), Tallinna: Vastapaino.

Tutkimuseettinen neuvottelukunta. (2009). *Humanistisen, yhteiskuntatieteellisen ja käyttäytymistieteellisen tutkimuksen eettiset periaatteet ja ehdotus eettisen ennakoarvioinnin järjestämiseksi*. Helsinki: Tutkimuseettinen neuvottelukunta.

Tilastokeskus. (2017). Lapsiperheet tyypeittäin 1950–2017. Saatavilla: <http://www.stat.fi/uutinen/koulutustason-nousu-on-pysahtymassa>. Luettu: 28.1.2018.

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. (2009). *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. (2018). *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Vauhkonen, T., Kallio, J. & Erola, J. (2017). Sosiaalisen huono-osaisuuden ylisukupolvisuus Suomessa. *Yhteiskuntapolitiikka*, 82:5, 501–511.

Vuori, J. (2001). *Äidit, isät ja ammattilaiset*. Tampere: Tampere University Press.

Liitteet

LIITE 1. Haastattelurunko

Perhetausta

Kerro lapsuudestasi?

Kerro perheestäsi, ketä siihen kuuluu ja miten se on muuttunut vuosien varrella?

Miten yksinhuoltajuus on näkynyt lapsuudessasi / perheessäsi?

Miten koulutuksesta ja koulunkäynnistä puhuttiin perheessäsi? Millainen koulustausta vanhemmalla on?

Koulutuspolun muotoutuminen

Mitä kouluja olet käynyt sekä mitä pidit koulunkäynnistä?

Kerro miten päädyit kaikkiin kouluihisi?

Miten valitsit alan, jota opiskelit / opiskelet ja missä vaiheessa päätit sen?

Miten koulunkäyntiisi suhtauduttiin kotona?

Muut vaikuttaneet tekijät

Mitä harrastit ja vaikuttiko se valintoihin?

Miten muut ihmiset vanhemman lisäksi ovat vaikuttaneet kouluttautumiseen?

Ketä muita ihmisiä elämääsi on kuulunut ja miten he ovat vaikuttaneet siihen?

Onko jollain opettajalla / koulun henkilökunnalla ollut vaikutusta kouluttautumiseen?

LIITE 2. Teemoittelu alakategorioihin

Taloudellinen pääoma	Sosiaalinen pääoma	Kulttuurinen pääoma
<ul style="list-style-type: none"> Töihin meneminen jo nuorena 	<ul style="list-style-type: none"> Yhteisöllinen asuinalue 	<ul style="list-style-type: none"> Ei mahdollisuutta harrastaa tai sen merkitystä ei ymmärretty
<ul style="list-style-type: none"> Perheen rahattomuuden vaikutukset arkeen 	<ul style="list-style-type: none"> Ystävien merkitys 	<ul style="list-style-type: none"> Kotona ei kannustettu opiskelemaan tai koulutuksesta ei puhuttu
<ul style="list-style-type: none"> Töihin painostettiin 	<ul style="list-style-type: none"> Pieni tukiverkosto tai ei tukiverkosta ollenkaan 	<ul style="list-style-type: none"> Viihtyi ja pärjäsi hyvin koulussa
<ul style="list-style-type: none"> Töihin ei painostettu 	<ul style="list-style-type: none"> Jonkun yhteisön vaikutus 	<ul style="list-style-type: none"> Vanhemman ja lapsen erilainen kiinnostus koulutukseen ja kulttuuriseen pääomaan
<ul style="list-style-type: none"> Perheen rahattomuus ei näkynyt arjessa 	<ul style="list-style-type: none"> Tiivis perhe 	<ul style="list-style-type: none"> Harrasti pitkään samaa harrastusta
<ul style="list-style-type: none"> Perheen rahattomuus vaikutti harrastamiseen 	<ul style="list-style-type: none"> Elämään ja kouluttautumiseen vaikuttaneet ihmiset 	<ul style="list-style-type: none"> Opiskelu ainut vaihtoehto itselle
		<ul style="list-style-type: none"> Perheellä ei ollut yhteisiä kiinnostuksen kohteita
		<ul style="list-style-type: none"> Opiskeluun kannustettiin